

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Michaela Riedelová

**PERZEKUCE POLITICKÝCH VĚZŇŮ
V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1948 AŽ 1989**

Olomouc 2014

Vedoucí práce: Mgr. David Hampl, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Perzekuce politických vězňů v Československu v letech 1948 až 1989“ vypracovala samostatně s použitím pramenů, které cituji a uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Liboši dne 17. června 2014

.....

podpis autorky

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Davidu Hamplovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, cenné rady a připomínky, stejně jako za věnovaný čas a trpělivost v průběhu vzniku této práce. Poděkování samozřejmě patří i celé mé rodině za umožnění studia a podporu při něm.

OBSAH

ÚVOD	6
1 POLITICKÝ SYSTÉM V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1948 AŽ 1989	8
1.1 Teoretický nástin vývoje československého politického systému	8
1.1.1 Politický systém Československa v letech 1948 až 1968	8
1.1.2 Vývoj politického systému Československa v letech 1968 až 1989	10
1.2 Nástin historického vývoje v letech 1948 až 1989	11
1.2.1 „Vítězný“ únor 1948	11
1.2.2 Budování mocenského monopolu	13
1.2.3 Československo do roku 1968	15
1.2.4 Pražské jaro 1968	17
1.2.5 Období normalizace	19
1.2.6 Sametová revoluce a pád komunistického režimu	21
2 PŘÍSLUŠNÁ LEGISLATIVA A ZÁKONY	23
2.1 Ústava z 9. května 1948	23
2.2 Zákon na ochranu lidově demokratické republiky	24
2.3 Zákon o táborech nucené práce č. 247/1948 Sb.	25
2.4 Trestní zákon č. 86/1950 Sb.	27
2.5 Zákony týkající se Státním soudu a Státní prokuratury	27
2.6 Právní předpisy týkající se náboženských společností a svobody vyznání	29
2.7 Ústava ČSSR z roku 1960.....	30
2.8 Ústavní zákon o československé federaci z roku 1968.....	31
2.9 Zákon o soudní rehabilitaci č. 82/1968 Sb.....	31
3 ZMĚNY V PŘÍSTUPU K POLITICKÝM VĚZŇŮM V JEDNOTLIVÝCH FÁZÍCH	33
3.1 Politické procesy v období od čtyřicátých let do první poloviny padesátých let 20. století.....	33

3.1.1	Procesy s představiteli politické opozice	35
3.1.2	Vojenské procesy	36
3.1.3	Procesy směřující proti církvím.....	37
3.1.4	Vykonstruované politické procesy	39
3.1.4.1	Proces s Miladou Horákovou a dalšími představiteli nekomunistické opozice	39
3.1.4.2	Proces s Rudolfem Slánským a dalšími komunistickými funkcionáři	41
3.2	Politické procesy v období od druhé poloviny padesátých let 20. století do pádu režimu v roce 1989.....	44
4	SITUACE PŘED PÁDEM REŽIMU	48
4.1	Perzekuce a věznění členů opozice	48
4.2	Občanské fórum a jeho dialog s komunistickou mocí	50
4.3	Problematika bývalých politických vězňů v demokratické společnosti	52
5	PEDAGOGICKÁ APLIKACE.....	56
5.1	Zařazení tématu v příslušných RVP	56
5.2	Návrh časově tematického plánu	58
5.3	Návrh plánů výukových jednotek.....	60
5.4	Metodické poznámky	64
	ZÁVĚR	65
	SEZNAM ZKRATEK	66
	PRAMENY A LITERATURA	67
	ELEKTRONICKÉ ZDROJE	71
	SEZNAM PŘÍLOH.....	72
	ANOTACE	

ÚVOD

Cílem této diplomové práce je analyzovat změny přístupu k politickým vězňům v Československu v období komunistického režimu. Součástí práce bude charakteristika vývoje československého politického systému a historických událostí v období od převzetí moci v únoru 1948 do pádu režimu v roce 1989. Pozornost bude zaměřena na komparaci perzekuce politických vězňů v jednotlivých obdobích komunistického režimu i na příslušnou legislativu, jež se stala podmínkou k realizaci politických procesů.

Z hlediska struktury je diplomová práce členěna do pěti kapitol.

První kapitola bude zaměřena na teoretické vymezení a stručnou charakteristiku a komparaci jednotlivých fází vývoje československého politického systému. Součástí bude nástin a shrnutí nejdůležitějších historických událostí a mezníků, které byly stěžejní pro vznik a existenci komunistického režimu, a jež rovněž předurčovaly jeho následný rozpad v roce 1989.

Druhá kapitola se bude zabývat příslušnou legislativou a nejdůležitějšími zákony, které se staly právním podkladem vykonstruovaných politických procesů padesátých i následujících let 20. století. Zdůrazněny budou zejména zákonná opatření, jež měla významný vliv nejen na začleňování odsouzených osob do táborů nucených prací, ale i na soudní rozsudky, jimiž bylo mnoho obžalovaných odsouzeno k trestu smrti.

Ve třetí kapitole se zaměříme na vznik a úlohu politických procesů. Budeme se zabývat komparací měnícího se vztahu představitelů komunistického režimu k politickým vězňům v padesátých i následujících letech 20. století. Zaměříme se i na soudní rehabilitace a prezidentské amnestie, na jejich základě byla velká část uvězněných a neprávem odsouzených ve vykonstruovaných soudních procesech propuštěna na svobodu.

Čtvrtá kapitola bude obsahovat informace o perzekuci členů opozice, přičemž hlavní pozornost bude věnována disidentu Václavu Havlovi. Zhodnotíme také celkovou politickou situaci od listopadových revolučních dnů do prvních svobodných voleb, přičemž pozornost zaměříme zejména na činnost Občanského fóra. Součástí kapitoly bude i stručný přehled nejdůležitější institucí a organizací České republiky, jež se věnují zkoumání komunistického režimu včetně perzekuce československých politických vězňů.

Pátá kapitola bude zaměřena na pedagogickou aplikaci zpracovaného tématu. Pozornost bude věnována vzdělávacím oblastem, vzdělávacím oborům a průřezovým tématům, v rámci kterých lze dané téma začlenit do výuky. Součástí poslední kapitoly bude rovněž návrh

časově tematického plánu a plánů jednotlivých výukových jednotek, které budou obsahovat informace o podrobnějším průběhu konkrétních vyučovacích hodin.

Problematika československých politických vězňů je velmi rozsáhlá, a je tudíž podrobně zpracovaná v mnoha dílech domácích i zahraničních autorů. Pro teoretické zpracování československého politického systému budou důležité publikace *Politický systém českých zemí 1848-1989* od Stanislava Balíka a dílo *Politický systém České republiky: historie a současnost* od autorů Karla Vodičky a Ladislava Cabady. Pro vytvoření přehledu o historických souvislostech a o procesech s politickými vězni budou jako zdroj informací sloužit publikace od českých historiků Karla Kaplana a Jiřího Pernese. Aktuální informace o politických vězních bývalého režimu lze čerpat i z relevantních elektronických zdrojů, jež představují vhodný zdroj aktualizace. Při práci na pedagogické aplikaci budeme vycházet především z příslušných Rámcových vzdělávacích programů.

1 POLITICKÝ SYSTÉM V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1948 AŽ 1989

V první kapitole se budeme zabývat komparací a analýzou politického systému Československé republiky (dále jen ČSR) v jednotlivých obdobích komunistického režimu. Z důvodu porozumění podstatě československému politickému systému zaměříme pozornost zejména na teoretické vymezení a stručnou charakteristiku jednotlivých fází vývoje daného systému. Součástí této kapitoly bude také nástin a shrnutí nejdůležitějších historických událostí a mezníků, které byly stěžejní pro vznik a existenci komunistického režimu, a jež rovněž předurčovaly jeho následný rozpad v roce 1989.

1.1 Teoretický nástin vývoje československého politického systému

Během jednačtyřicetiletého období trvání komunistického režimu se politický systém Československa značně měnil. Po počáteční totalitní fázi charakteristické vysokou perzekucí a politickou represí následovalo přechodné období. Na tuto etapu navazovalo částečné uvolnění poměrů v roce 1968, během něhož dochází ke snahám o demokratizaci politického systému. Po sovětské okupaci československého území a v rámci normalizace však dochází ke konsolidaci režimu, která je přerušena reformními snahami opozice, jež se významně podílela na rozpadu československého komunistického režimu v roce 1989.

V následujících dvou podkapitolách se pokusíme komparativní metodou srovnat a stručně popsat základní odlišnosti mezi jednotlivými fázemi československého politického systému.

1.1.1 Politický systém Československa v letech 1948 až 1968

Po „vítězném“ únoru 1948 lze politický systém následujících dvaceti let komunistického režimu rozdělit do čtyř fází.

Nejrepresivnější období nastalo v letech 1948 až 1953, kdy Komunistická strana Československa (dále jen KSČ) začala upevňovat svůj mocenský monopol tím, že nejprve vyloučila, a posléze i úmyslně potírala jakýkoliv pluralismus. Exportní hospodářství se přeorientovalo na Sovětský svaz a ostatní socialistické státy. Došlo k industrializaci, kolektivizaci a posílení dělnické třídy. Pro období prvních pěti let je také typická nejen masivní mobilizace společnosti, ale i prostoupení ideologie marxismu-leninismu všemi

oblastmi společenského života. Zároveň byla v úvodní fázi nového režimu podle sovětského vzoru vytvořena idea vůdcovství, která se ve společnosti šířila formou zbožšťování Klementa Gottwalda.¹ Jak uvádí Stanislav Balík: „*O prvních pěti letech komunistického režimu (1948-1953) tak lze hovořit jako o klasické totalitní periodě československých dějin, kterou můžeme [podle Juana Josého Linze] označit jako kvazi-totalitní.*“²

Společenský systém „lidové demokracie“ se však v Československu od Svazu sovětských socialistických republik (dále jen SSSR) a ostatních socialistických států odlišoval především limitovaným stranickým systémem Národní fronty (dále jen NF). Ta se skládala ze čtyř českých stran – KSČ, Československé strany národně socialistické, Československé strany sociálně demokratické a Československé strany lidové, a dvou stran slovenských – Komunistické strany Slovenska (dále jen KSS) a Demokratické strany, k nimž se později přidala i Strana práce a Strana slobody. Po únoru 1948 se však všechny formálně samostatné strany NF dostaly pod dohled a kontrolu československých komunistů.³

Zanedlouho po mocenském převratu začalo pod vlivem Sovětského svazu do Československa pronikat dogma o zostřování třídního boje, které si kladlo za cíl hledat vnitřní i vnější nepřátele režimu nejen ve společnosti, ale i ve vlastních řadách, tedy v samotné KSČ. Od tohoto okamžiku začali představitelé KSČ a Státní bezpečnosti (dále jen StB) iniciovat velké množství soudních procesů s politickými vězni, jejichž oběťmi se stali všichni skuteční i domnělí nepřátelé režimu, a to zejména stoupenci demokratických politických stran, funkcionáři KSČ, představitelé církve, živnostníci a soukromí zemědělci.⁴ Nejhorší vlnu masových politických represí ukončila až Stalinova, později i Gottwaldova, smrt.

Druhé, přechodné období, trvající od roku 1953 do roku 1958, bývá umisťováno na pomezí mezi kvazi-totalitní a konzultativně-posttotalitní formu autoritativního režimu. V tomto pětiletí pokračovaly silné politické represe a vedoucí role KSČ byla i nadále zachována. Jakékoliv spontánní projevy a aktivity společnosti i opozice mocenský aparát režimu ihned potlačil.⁵

Třetí fázi, spadající do let 1958 až 1968, označujeme jako kvazi-pluralistický posttotalitarismus. Během tohoto období došlo k uvolnění, které představovala především zvýšená interakce mezi představiteli vedoucí strany a společenskými skupinami, které měly

¹ BALÍK, Stanislav a kol. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 135–136.

² Tamtéž, s. 136.

³ KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948-1960*. Praha: Academia, 2012. s. 10.

⁴ VODIČKA, Karel. Politický systém komunistického Československa. In *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál, 2007. s. 59.

⁵ BALÍK, Stanislav a kol. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 136.

velký vliv na politický systém státu. Uvnitř KSČ se mezi jejími představiteli vytvářely názorové rozdíly, jež byly nejčastější příčinou ostrých sporů. Členové neinstitucionalizovaných názorových skupin se tak začínají vyjadřovat ke stranické politice a kriticky hodnotí její rozhodnutí i oficiální politiku.⁶

Začátek roku 1968 až do srpnové invaze je poslední svébytnou etapou prvních dvou desetiletí existence komunistického režimu, kterou Juan José Linz pojmenovává jako demokratizující se a pluralistický posttotalitarismus. Během této fáze došlo k institucionalizaci většiny politických skupin, jež se začaly na politickém dění významně podílet a ovlivňovat ho.⁷

V rozmezí let 1948 až 1968 byl tedy hlavním principem československého politického systému demokratický centralismus, převzatý ze Sovětského svazu. Pomocí něj byla vynucena přísná stranická disciplína členů KSČ a zaručena jednota a koncentrace moci v podobě vedoucí úlohy komunistické strany ve společnosti, ve státě i v hospodářství.⁸

1.1.2 Vývoj politického systému Československa v letech 1968 až 1989

Vývoj politického systému Československa v letech 1968 až 1989 lze rozdělit do tří základních fází.

Pro první fázi, trvající od roku 1969 do počátku sedmdesátých let 20. století, jsou typické dalekosáhlé personální změny a čistky v politickém, kulturním i hospodářském životě. Během této etapy došlo ke konsolidaci režimu a vznikly skupiny osob, které rozhodovaly o osudu jednotlivců i o celkovém vývoji společnosti. Zároveň došlo i k obnovování a vytváření mechanismů, které v politickém systému ČSR fungovaly před rokem 1968. Rozsáhlými čistkami se uvolnilo místo v nejrůznějších institucích a organizacích, následkem kterých měli lidé sympatizující s politickým děním možnost získat lepší postavení. Představitelé komunistického režimu se v tomto období snažili uspokojit materiální potřeby společnosti výměnou za rezignaci na politickém dění a ústup do soukromé sféry.⁹

Druhá etapa tak zvaného zamrzlého posttotalitarismu trvala od první čtvrtiny sedmdesátých let 20. století do druhé poloviny osmdesátých let 20. století. Normalizační nastolený režim se v této fázi udržuje pomocí dlouhodobě zakonzervovaných kontrolních

⁶ BALÍK, Stanislav a kol. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 137.

⁷ Tamtéž, s. 137.

⁸ VODIČKA, Karel. Politický systém komunistického Československa. In *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál, 2007. s. 65.

⁹ BALÍK, Stanislav a kol. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 159.

mechanismů, které vybudoval v předcházející fázi. Většina občanů přestala dávat svou nespokojenost otevřeně najevo a spíše se stáhla do soukromí. Režimu se v této fázi rovněž podařilo pomocí cenzury zabránit šíření alternativních zdrojů informací na veřejnost.¹⁰

Třetí, závěrečná fáze nastává na konci osmdesátých let 20. století a trvá až do roku 1989. V předešlých fázích obnovené, vytvořené a upevněné mechanismy nejsou schopny reagovat na nový a dynamický vývoj společnosti. Na veřejnost se dostávají zahraniční informace a českoslovenští občané začínají pociťovat nespokojenost s nedostatečným uspokojením materiálních potřeb. Vzdávající aktivity představitelů a členů opozice nabývají na síle a československý komunistický režim, neschopný reforem, spolu se zhroutilím sovětského bloku, zaniká.¹¹

1.2 Nástin historického vývoje v letech 1948 až 1989

Komunistická strana Československa se po válce stala nejsilnější politickou stranou. Potvrdilo to především její vítězství v prvních poválečných volbách, které se konaly v neděli 26. května 1946. V nich získala KSČ v celostátním měřítku 38 % celkových hlasů, čímž se stala v čele s předsedou komunistů Klementem Gottwaldem vedoucí silou nového Ústavodárného národního shromáždění. V následujících letech rozpoutala KSČ i Komunistická strana Slovenska za pomoci složek Státní bezpečnosti propagandistickou kampaň, která předjímalá absolutní převzetí moci v únoru 1948.

1.2.1 „Vítězný“ únor 1948

Dne 20. února 1948 podalo dvanáct ministrů z nekomunistických stran národně socialistické, lidové a slovenské demokratické demisi, čímž se snažili protestovat proti komunistickým ministrům nerespektujícím usnesení vlády. Ministři sociální demokracie ovšem nenásledovali jejich příkladu, a tak komunisté využili vládní krizi v podobě roztržité demokratické opozice ve svůj prospěch.¹²

V sobotu 21. února 1948 komunisté demonstrovali na Staroměstském náměstí v Praze a zároveň ohlásili konec lidově demokratické koalice dosavadní Národní fronty. Z komunistických zástupců politických stran a společenských organizací začali formovat

¹⁰ BALÍK, Stanislav a kol. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 160.

¹¹ Tamtéž, s. 160.

¹² HARNA, J.; FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II*. Praha: Fortuna, 1998. s. 215.

novou politickou základnu, tak zvanou obrozenou Národní frontu.¹³ Komunistické vedení začalo organizovat Lidové milice ozbrojených dělníků a ustavovat akční výbory, které měly politický život zbavit vnitřních nepřátel. O dva dny později nařídilo ministerstvo vnitra opatření směřující k omezení činnosti demisionujících stran.

V úterý 24. února 1948 byl mocenský konflikt rozhodnut. Dřívější režim přestal existovat a jeho obnovení bylo prakticky nemožné. Komunisté kontrolovali téměř všechny složky Státní bezpečnosti a disponovali ozbrojenými Lidovými milicemi. Následovaly politické čistky a hromadné propouštění ze zaměstnání kvůli dřívější politické příslušnosti nebo neúčasti v generální stávce. Ze svých funkcí byli propuštěni nejen ministři nekomunistických stran, ale i nekomunističtí armádní důstojníci a členové Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB).¹⁴

Středa 25. února 1948 se stala dnem definitivního převzetí komunistické moci. Byl zničen parlamentní demokratický systém a ústava přestala být respektována. Státní převrat odstranil dosavadní lidově demokratický režim a vytvořil systém monopolní komunistické moci, která se stala předpokladem k výstavbě nového režimu. Jak uvádí významný český historik Karel Kaplan ve své knize Pět kapitol o únoru: Komunisté přitom „*používali těch prostředků či forem politické aktivity i mocenských opatření, které bývají při takových změnách režimu obvyklé: administrativně mocenských zákroků a represí vůči politickým soupeřům, vytváření nových mocenských orgánů, které buď stávající orgány nahrazují, nebo přemění tak, aby se staly mocenskou základnou nového režimu, okamžitých personálních změn prostřednictvím politických čistek nejen v mocenských orgánech, ovládnutí či neutralizace ozbrojených složek a ustavení vlastních ozbrojených útvarů.*“¹⁵

I přesto ještě ve středu ráno realizovali vysokoškolští studenti demonstrační pochod na Pražský hrad, jehož cílem byla podpora prezidenta Edvarda Beneše. Tento jediný veřejný masový projev odporu ovšem nedokázal demokracii ubránit. Prezident Beneš rezignaci demokratických ministrů přijal a následně jmenoval novou vládu sestávající výhradně z komunistů.¹⁶

Podepsáním demise se snažil prezident Beneš zabránit střetu mezi neorganizovanými funkcionáři rozkládajících se politických stran a zorganizovanými a připravenými komunisty. Zároveň také pochopil, že naděje na zformování politické protisíly vyhasla. Komunisté měli od tohoto dne situaci politicky i mocensky zcela ve svých rukou a v následujících dnech tak

¹³ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997. s. 370 – 371.

¹⁴ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997. s. 532.

¹⁵ Tamtéž, s. 539.

¹⁶ Tamtéž, s. 509 – 510.

mohli otevřít cestu k plné integraci Československé republiky do sovětského mocenského bloku.¹⁷

1.2.2 Budování mocenského monopolu

Po únorovém převratu se vývoj v Československu shoduje s děním v celém východním bloku. Veškerá moc je soustředěna do rukou úzkého kruhu vedoucích představitelů. Ti vytvářejí neformální mocenské orgány a podílí se na sociálních a hospodářských přeměnách. Dosavadní samosprávný systém přechází na centrální orgány a je oslabována úloha slovenských institucí. Parlament přestal být nezávislým orgánem zákonodárné moci a stal se už jen formálně fungujícím vykonavatelem, který schvaluje komunisty předkládaná rozhodnutí. Novým úkolem Národní fronty bylo ovládnutí nekomunistických stran a dalších spolků.¹⁸

Ústavodárné národní shromáždění dne 9. května 1948 schválilo novou ústavu, která sestávala ze 178 paragrafů rozdělených do deseti kapitol. Avšak i přes její poměrnou demokratičnost, byla „*příkladem přímo flagrantního rozporu mezi ústavním textem, zákony a právní praxí.*“¹⁹

Dne 30. května 1948 se konaly parlamentní volby do Národního shromáždění s jedinou společnou kandidátkou Národní fronty, která nakonec získala 89 % hlasů. Pokud chtěl volič vyjádřit nesouhlas, musel požádat o prázdný hlasovací lístek, čímž se veřejně přihlásil k opozici. Jakákoli místní samospráva byla znemožněna, jelikož všechny národní výbory na nižších úrovních byly podřízeny stranické kontrole. Přestal existovat i nezávislý soudní systém a slovenské národní orgány se staly bezvýznamnými.²⁰ Završením komunistického převzetí moci byla abdikace hlavy státu Edvarda Beneše a následné jmenování Klementa Gottwalda prezidentem dne 14. června 1948.

Novému režimu se podařilo zredukovat počet dobrovolnických sdružení a organizací, které zároveň ztratily nezávislost a samostatnost. Členové těchto spolků byli nuceni aktivně se podílet na upevňování oficiální politiky. Někteří se pokusili manifestovat na XI. všesokolském sletu nebo při pohřbu Edvarda Beneše v září 1948. Po těchto dvou akcích

¹⁷ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997. s. 533.

¹⁸ CUHRA, Jaroslav a kol. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý*. Praha: Paseka, 2006. s. 187.

¹⁹ GERLOCH, Aleš a kol. *Ústavní systém České republiky*. Praha: Prospektrum, 1999. s. 49.

²⁰ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 334.

následovala vlna zatýkání a důkladná čistka způsobila vyloučení mnoha členů ze sokolské organizace.²¹

Po roce 1948 dochází k okamžité likvidaci soukromého sektoru a na řadu přichází znárodnování velkých i menších průmyslových podniků. Následuje vyvlastnění a masové rušení soukromých řemeslníků, maloobchodníků a živnostníků. Všichni se musí připojit k největším průmyslovým a těžebním podnikům. Místo svobodného trhu nastupuje plánované hospodářství, které je řízeno z centra, a na jehož přípravě se podílejí sovětští experti.²²

Dne 23. února 1949 je schválen zákon o jednotných zemědělských družstvech a komunisté tak mohou zahájit první vlnu kolektivizace zemědělství, která probíhala až do roku 1953. Soukromí zemědělci jsou různými formami nátlaku a perzekuce donuceni ke vstupu do jednotných zemědělských družstev (dále jen JZD). Cílem násilného združstevňování je nejen likvidace soukromých hospodářů, ale i uvolnění velkého množství pracovních sil, které jsou potřebné pro rychle se rozvíjející průmyslový sektor.²³

Po ustavení mezinárodní organizace sdružující evropské komunistické státy - Rady vzájemné hospodářské pomoci (dále jen RVHP) v lednu 1949, se Československo stalo velmocí těžkého strojírenství. Vzrostl počet ozbrojených složek a armáda měla ve státě privilegované postavení. Orientace na zbrojní průmysl způsobila zaostávání ostatních odvětví, zejména spotřebního průmyslu a služeb. Snahou RVHP byla také izolace ekonomiky zemí sovětského bloku od západní ekonomiky. Na zdárný průběh dohlíželi sovětští poradci, kteří dostávali nařízení a zákazy od sovětského vedení.²⁴ V následujících letech se však násilná kolektivizace a izolace ekonomiky silně projevila v nedostatečném zásobování obyvatelstva a v zaostávání ve vědě a technice.

Kapitola nastolení komunistické moci je v Československu doprovázena vysokou perzekucí politických vězňů. Období, v němž dochází k řadě velkých vykonstruovaných procesů, je ukončeno až rokem 1953. Dne 5. března 1953 zemřel Josif Vissarionovič Stalin, kterého vystřídal Nikita Sergejevič Chruščov. O devět dní později, tedy 14. března 1953, umírá i Klement Gottwald, na jehož místo byl dosazen nový prezident Antonín Zápotocký.

²¹ CUHRA, Jaroslav a kol. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý*. Praha: Paseka, 2006. s. 188.

²² AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 342.

²³ Tamtéž, s. 342.

²⁴ KAPLAN, K.; PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 106.

1.2.3 Československo do roku 1968

Po smrti Klementa Gottwalda se komunistický režim začal pozvolna měnit. Antonín Zápotocký po příjezdu z Moskvy učinil několik opatření. Patřilo sem postupné omezení těžkého průmyslu, přičemž více pozornosti bylo věnováno výrobě spotřebního zboží a zemědělství, čímž se začala zaostávat životní úroveň z předcházejících let postupně zvyšovat. Tím ovšem veškeré změny skončily.²⁵

Pro následující vývoj měl velký význam rok 1956. Na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (dále jen KSSS) vystoupil Nikita Sergejevič Chruščov. Ve svém příspěvku odsoudil Stalinův „kult osobnosti“ a bývalého generálního tajemníka KSSS obvinil z masového zneužívání tajné policie a teroru. Rovněž zkritizoval jeho zločiny, přičemž měl na mysli zejména čistky v KSSS prováděné na jeho rozkaz. Nové informace se dostaly na veřejnost a ve formě samizdatových letáků se o nich dozvěděla i západní masmédiá.²⁶

Kritika dosavadního režimu byla impulzem k aktivitě a protestům československých obyvatel. Začali se bouřit nejen členové nejrůznějších společenských a mládežnických organizací, ale za svá práva začali bojovat i pracující lidé, univerzitní studenti a představitelé inteligence. Nejvýznamnějšími akcemi odporu byl květnový studentský majáles a II. sjezd Svazu československých spisovatelů (dále jen SČS), který se konal od 22. do 29. dubna 1956. Na sjezdu vystoupil básník František Hrubín, a pozdější nositel Nobelovy ceny za literaturu, Jaroslav Seifert. Tito literární tvůrci ve svých příspěvcích požadovali svobodu tvorby a uměleckého vyjádření. Zároveň kritizovali politické i společenské podmínky v zemi a vystupovali i proti podřízenosti literatury ideologickým a propagandistickým požadavkům. Po těchto dvou nejvýznamnějších výstupech se i přes dohled cenzury a administrativní zásahy začaly objevovat nekonvenční a svobodně vytvořená díla.²⁷

Avšak zlepšení sociálních podmínek obyvatelstva a přechod k demokratičtějším poměrům se nekonal. Roku 1955 je zahájena druhá vlna kolektivizace, která je zcela ukončena v roce 1960. Důsledkem je ještě razantnější snížení počtu středních rolníků a soukromých hospodářů, než tomu bylo v předcházejících letech po první vlně kolektivizace. Původní záměr zvýšit zemědělskou produkci tak splněn nebyl, místo toho dochází k prohlubování hospodářského úpadku.²⁸

²⁵ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 346.

²⁶ CUHRA, Jaroslav a kol. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý*. Praha: Paseka, 2006. s. 195.

²⁷ KAPLAN, Karel; PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 215.

²⁸ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 342 - 343.

Dne 13. listopadu 1957 umírá Antonín Zápotocký. Novým prezidentem je zvolen Antonín Novotný, který zastává i funkci generálního tajemníka KSČ. Prezident Novotný dne 11. července roku 1960 schvaluje novou, tak zvanou socialistickou ústavu, podle níž Československo dosáhlo fáze socialismu.

V následujících letech se zvýšila životní úroveň občanů. Zdokonalil se systém zdravotní péče i nemocničního a sociálního pojištění a v celé Československé socialistické republice (dále jen ČSSR) byla vysoká zaměstnanost. Na omezeném trhu bylo k dostání většinou méně kvalitní zboží, avšak část privilegovaných občanů mohla nakupovat za zvláštní kupony (tak zvané bony) i západní zboží v obchodech Darex (později Tuzex).²⁹

Postupně ovšem začal sociálně-ekonomický vývoj stagnovat a za Západem silně zaostávat. Naopak v oblasti kultury došlo v šedesátých letech 20. století k výraznému rozmachu. ČSSR proslavila nová filmová tvorba, která slavila svůj úspěch i na Západě. Jako příklad uvádíme filmy oceněné americkým Oscarem *Obchod na korze* od Jána Kadára a *Elmara Klose* a snímek *Ostře sledované vlaky* od režiséra Jiřího Menzela. Svá literární díla začali publikovat i autoři dosud odmítaní nebo zakazovaní. Úspěšná byla i divadla malých forem (například *Semafor* Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra), kombinující hudební vystoupení s mluveným slovem.³⁰

V této době začalo československé obyvatelstvo po zrušení pracovní soboty trávit svůj volný víkend na chalupách. Pro mladou generaci byla typická touha po přístupu k vymoženostem a svobodnému cestování. Do ČSSR začala pronikat i západní populární hudba, jejímž nejznámějším představitelem byla skupina Beatles. Pod vlivem hnutí hippies začali mladí lidé nosit dlouhé vlasy, za což byli pronásledováni a šikanováni.³¹

V roce 1967 byla velká pozornost veřejnosti věnována tak zvaným „strahovským událostem“. Vysokoškolští studenti chtěli upozornit na špatnou situaci na kolejích, a proto dne 30. října 1967 pokojným průvodem protestovali proti neustávajícím výpadkům elektrického proudu. Policie však studenty pomocí nepřiměřeného fyzického násilí rozehnala, což mělo za následek vlnu nepokojů v dalších vzdělávacích centrech.³²

Za zmínku stojí i kritika oficiální politiky a poměrů ve společnosti, která otevřeně zazněla na IV. sjezdu SČS z úst Ludvíka Vaculíka, Ivana Klímy a Pavla Kohouta. Tito

²⁹ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 351.

³⁰ CUHRA, Jaroslav a kol. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý*. Praha: Paseka, 2006. s. 228 – 229.

³¹ Tamtéž, s. 227.

³² AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 357.

představitelé československé inteligence žádali nezávislost kultury na politice a slovně útočili proti vládě jedné strany.³³

Vzhledem k předcházejícím událostem byl dne 5. ledna 1968 prezident Antonín Novotný donucen odstoupit z funkce generálního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa (dále jen ÚV KSČ). Na jeho místo byl zvolen Alexandr Dubček, který zrušil cenzuru a začal usilovat o reformu socialismu spočívající v obnově a demokratizaci občanské společnosti. Dne 22. března 1968 prezident Novotný abdikoval. Jeho nástupcem se stal nový prezident, generál Ludvík Svoboda.

1.2.4 Pražské jaro 1968

S postupujícími reformami se začaly v Národní frontě objevovat emancipační aktivity snažící se obnovit pluralitní systém. Došlo ke změnám ve vedení Československé strany socialistické a Československé strany lidové, na Slovensku pak ve Straně slovenskej obrody a Straně slobody. Všechny strany usilovaly o nezávislost na komunistické straně a odmítaly její vedoucí postavení ve státě.³⁴ Církvě začaly požadovat právo na svobodný náboženský život a dosud neorganizovaní občané založili Klub angažovaných nestraníků (dále jen KAN) a Klub 231 (dále jen K 231), sdružující bývalé politické vězně. Hlavním posláním K 231 přitom bylo úsilí o provedení rehabilitace perzekvovaných a odsouzených politických vězňů.

V dubnu schválilo Národní shromáždění programový dokument nové politiky, tak zvaný Akční program KSČ. Podle něj měla být zavedena hospodářská samospráva a omezení státního plánování, čímž by došlo k liberalizaci zahraničního trhu. Akční program rovněž počítal s částečnou obnovou soukromých podniků, ale i se zachováním vedoucí úlohy KSČ ve společnosti. Nadále mělo být zachováno spojení se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi.³⁵

Postupně se však reformní hnutí začalo zpomalovat a obava o něj byla pro Ludvíka Vaculíka impulzem k vydání manifestu Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem dne 27. června 1968. Nejdůležitější dokument Pražského jara publikovaný v Literárních listech, Práci, Mladé frontě a Zemědělských novinách podepsalo na sedmdesát prostých občanů, spisovatelů, sportovců, vědců a dalších

³³ HARNA, J.; FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II*. Praha: Fortuna, 1998. s. 227.

³⁴ HOPPE, Jiří. *Opozice '68*. Praha: Prostor, 2009. s. 29.

³⁵ CUHRA, Jaroslav a kol. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý*. Praha: Paseka, 2006. s. 232.

lidí z řad inteligence. Provolání obsahovalo kritiku komunistického režimu a popisovalo současné problémy probíhající reformy.³⁶

Proti veškerým reformním snahám o obrodu existujícího systému a vytvoření „socialismu s lidskou tvář“ ovšem zasáhl SSSR. Jak uvádí Pavel Krákora: „*Všechny pokusy reformovat nekomunistické strany NF, které se odehrávaly vedle resp. na pozadí hlavního reformního procesu směřujícího k obrodě samotné KSČ a jí řízeného mocensko-politického systému, odsoudil k nezdaru vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968.*“³⁷

Vydání prohlášení Dva tisíce slov bylo pro SSSR signálem, že stranické vedení KSČ nemá situaci zcela pod kontrolou. Sovětský svaz proto v červenci 1968 svolal představitele Německé demokratické republiky, Bulharské lidové republiky, Maďarské lidové republiky a Polské lidové republiky (Československo účast odmítlo) do Varšavy za účelem vyřešení nebezpečné situace, týkající se reform Pražského jara. Výsledkem byl otevřený dopis pěti zemí Varšavské smlouvy, v němž se píše: „*Vývoj událostí ve vaší zemi v nás vyvolává hluboké zneklidnění. Nástup reakce proti vaší straně a základům společenského zřízení v ČSSR, podporovaný imperialismem, podle našeho hlubokého přesvědčení hrozí svést vaši zemi z cesty socialismu a v důsledku toho ohrožuje zájmy celé socialistické soustavy.*“³⁸

Posledním pokusem Leonida Iljiče Brežněva zvrátit situaci v ČSSR a uklidnit vztahy byla schůze KSČ a představitelů SSSR, která se konala od 29. července 1968 do 1. srpna 1968 v Čierne nad Tisou a později i v Bratislavě. Brežněv se Alexandra Dubčeka snažil přesvědčit o nutnosti radikálního zásahu proti reformující se občanské společnosti. Požadoval zavedení cenzury, obnovení činnosti Státní bezpečnosti a likvidaci spolkových a církevních aktivit. Nakonec schválilo pět států Varšavské smlouvy obsazení ČSSR svými vojsky.³⁹

V noci z 20. na 21. srpna 1968 byla realizována operace „Dunaj“ (to jest příprava vojenské invaze do Československa). Vojenské jednotky pěti států Varšavské smlouvy překročily československé hranice, a zabránily tak obrození demokratických a občanských principů. Následně bylo několik představitelů komunistické vlády (například Alexandr Dubček, Oldřich Černík, Josef Smrkovský, František Kriegel) zatčeno a odvečeno do Sovětského svazu. I přes odmítnutí okupace nejvyšším zákonodárným orgánem státu –

³⁶ VACULÍK, Ludvík. Dva tisíce slov. *Literární listy*, 27. červen 1968, roč. I, č. 18, s. 1, 3.

³⁷ KRÁKORA, Pavel. Nekomunistické strany Národní fronty a Pražské jaro 1968. In *Pražské jaro 1968. Pokus o obnovu občanské společnosti*. Praha: Epoque, 2008. s. 192.

³⁸ HARNA, Josef a kol. *České a československé dějiny III*. Praha: Fortuna, 1992. s. 196.

³⁹ CUHRA, Jaroslav a kol. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý*. Praha: Paseka, 2006. s. 234.

Národním shromážděním, je od tohoto okamžiku historický vývoj Československa charakterizován jako období normalizace.⁴⁰

Po sovětské okupaci dochází v ČSR k další vlně politických procesů, jejichž základním cílem je znovuoživení perzekuce politických vězňů, která je inspirována duchem padesátých let 20. století. Politické soudní procesy se v tomto období stávají neveřejnými, avšak represe v podobě krutých vyšetřovacích praktik trvají i nadále.

1.2.5 Období normalizace

Normalizace v Československu byla potvrzena 26. srpna 1968 podepsáním tak zvaného Moskevského protokolu, který vzešel z jednání mezi československými stranickými vůdci a představiteli Sovětského svazu. Podpisem se ČSSR zavázala plnit požadavky interventů. Postupná kapitulace československého vedení byla stvrzena 16. října 1968, kdy byla mezi československou a sovětskou vládou uzavřena smlouva o pobytu sovětských okupačních vojsk na území Československa.⁴¹

V říjnu 1968 byl schválen ústavní zákon o československé federaci, který měl zrovnoprávnit vztah Čechů a Slováků. Zákon změnil název státu na Československá socialistická federativní republika a ukončil tak období nesymetrického uspořádání mezi československou ústřední mocí a Slovenskou národní radou. Zákonem byla zároveň dovršena ústavní emancipace slovenského národa.⁴²

Potvrzení setrvání sovětských vojsk na československém území zdvihlo u obyvatel vlnu protestů a odporu. V polovině ledna roku 1969 společností otrásl protest Jana Palacha, studenta Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, který se na Václavském náměstí v Praze upálil a následně o tři dny později v důsledku těžkých popálenin svým zraněním podlehl. O několik měsíců později Jana Palacha podobným způsobem následoval student Jan Zajíc a dělník Evžen Plocek. Smrt těchto lidí vyvolala řadu demonstrací a stávek, avšak veřejnost začala pomalu podléhat pocitům beznaděje a rezignace.⁴³

V dubnu 1969 nahradil Alexandra Dubčeka prosovětsky orientovaný Gustáv Husák. Oficiální linií politiky se stala „normalizace“ poměrů ve společnosti a upevnění mocenského monopolu KSČ. Následovaly čistky ve státním aparátu i v jednotlivých společenských

⁴⁰ VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Epoque, 2003. s. 407.

⁴¹ VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Epoque, 2003. s. 412.

⁴² PEŠKA, Pavel. Úvahy nad popřením ústavnosti v letech 1948-1989. In *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. s. 207.

⁴³ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 379.

organizacích a opět došlo k centralizaci mládežnických organizací. Své posty v KSČ museli opustit nejen členové reformního křídla, ale i ti, kdo nesouhlasili se sovětskou okupací.⁴⁴

V prosinci 1970 bylo po XIII. sjezdu KSČ podepsáno Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti, v němž se psalo o návratu k reálnému socialismu a k ideologii marxismus-leninismu. Vstup sovětských vojsk na území ČSSR byl v dokumentu zdůvodněn jako „akt internacionální solidarity“.⁴⁵

Od roku 1971 se začala rozšiřovat členská základna Husákovy komunistické strany. Dělo se tak zejména kvůli lepšímu přístupu k vyššímu vzdělání, pracovním pozicím a kariéernímu postupu. Znovu byla posílena role armády, Lidových milicí i Státní bezpečnosti. Na prezidentském křesle vystřídal v roce 1975 Ludvíka Svobodu Gustáv Husák, což mu zajistilo velmi dobré postavení.⁴⁶

Pro období po roce 1968 byly typické neformální schůze intelektuálů, tajně pořádané kulturní akce, divadelní představení a výstavy, skryté náboženské aktivity a zakládání ilegálních samizdatových knižních edicí a časopisů. Samizdatová literatura se šířila skrytě a byla vydávána bez mocenského souhlasu.⁴⁷

Rozvíjet se začala i moderní hudba, jejímiž představiteli se stali písničkáři a nonkonformní undergroundové skupiny reprezentované protestsongy. Nejznámější z nich byla neformální skupina s názvem The Plastic People of the Universe, jejímž hlavním členem byl Ivan Martin Jirous. V průběhu roku 1976 došlo k zatčení několika organizátorů, hudebníků i mladých příznivců této hudební formace, přičemž všichni byli obviněni z trestného činu výtržnictví.⁴⁸

Snahy disidentů bojovat za svobodnější vyjadřování názorů se promítly dne 1. ledna 1977. Skupina volného neformálního společenství občanů vytvořila dokument s názvem Prohlášení Charty 77. Autory tohoto otevřeného dopisu nejvyšším státním a stranickým orgánům byli představitelé inteligence Václav Havel, Pavel Kohout a Ludvík Vaculík. Jejich hlavním požadavkem bylo respektování vlastní ústavy, příslušných zákonů i mezinárodních dohod, přičemž největší důraz kladli na dodržování lidských a občanských práv, k čemuž se Československo zavázalo na konferenci ve finských Helsinkách roku 1975.⁴⁹

⁴⁴ CUHRA, Jaroslav a kol. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý*. Praha: Paseka, 2006. s. 242.

⁴⁵ HARNA, Josef a kol. *České a československé dějiny III*. Praha: Fortuna, 1992. s. 205 – 206.

⁴⁶ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 388.

⁴⁷ HARNA, J.; FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II*. Praha: Fortuna, 1998. s. 246.

⁴⁸ NĚMCOVÁ, Dana a kol. Dopis pro Amnesty International. In „*Hnědá kniha*“ o procesech s českým undergroundem. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 83.

⁴⁹ CÍSAŘOVÁ, Blanka; PREČAN, Vilém. *Charta 77: Dokumenty 1977 – 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. s. 1.

Přes dvě stovky prvních signatářů bylo vystaveno perzekuci a šikanování ze strany StB. Následně československý prezident Gustáv Husák inicioval vznik podpisové kampaně Anticharty, která odsuzovala činnost Charty 77. Dodržováním lidských práv se postupně začal zabývat Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (dále jen VONS) a Charta 77 se spíše orientovala na jiné problematické oblasti a kritiku obecného stavu společnosti.⁵⁰

Naléhavá potřeba hlubší reformy komunistického režimu nastala zejména po smrti Leonida Iljiče Brežněva. Po krátké době vládnutí jeho dvou nástupců Jurije Vladimiroviče Andropova a Konstantina Ustinoviče Černěnka se v roce 1985 ujal funkce prvního tajemníka KSSS Michail Sergejevič Gorbačov. Za účelem ozdravení sovětské ekonomiky nařídil politickou liberalizaci a decentralizaci plánování zavedením některých mechanismů tržního hospodářství. Tyto snahy o reformu režimu bývají charakterizované hesly „perestrojka“ (čes. přestavba) a „glasnost“ (čes. otevřenost).⁵¹ Spuštěním přestavby tak začíná období demontáže komunistického bloku i Sovětského svazu.

1.2.6 Sametová revoluce a pád komunistického režimu

Od začátku roku 1988 procházel režim výraznou politickou krizí, což si obyvatelé Československa plně uvědomovali. Českoslovenští občané začali dne 21. srpna 1988 organizovat první demonstrace k dvacátému výročí okupace Československa armádami Varšavské smlouvy. Součástí veřejných protestů a projevů nespokojenosti se staly i říjnové oslavy sedmdesátého výročí vzniku samostatné Československé republiky.⁵²

Velmi důležitá byla také prosincová návštěva francouzského prezidenta Françoise Mitteranda v Praze. Představitel politiky západních států se zde sešel se zástupci Charty 77, což byl jasný signál zájmu o kontakt s československou opozicí. Nejviditelnějším projevem krize systému se staly další manifestace při nejrůznějších příležitostech a výročích, proti nimž násilně zasahovaly pořádkové síly a ozbrojené jednotky.⁵³

Začátkem posledního roku komunistického režimu obyvatelé pokračovali v protestech. Již v lednu 1989 se konalo masové shromáždění v Praze na Václavském náměstí na paměť dvacátého výročí sebeobětování Jana Palacha. Následujících osm dní charakterizuje další řada demonstrací, známá jako „Palachův týden“. K jejich potlačení využíval komunistický režim

⁵⁰ HARNA, J.; FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II*. Praha: Fortuna, 1998. s. 250.

⁵¹ CIVÍN, Jan. Tání československého komunistického režimu v letech 1985-1989. In *Totalitarismus 2: Zkušenost Střední a Východní Evropy*. Praha: Dryada, 2006. s. 35.

⁵² HARNA, J.; FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II*. Praha: Fortuna, 1998. s. 252.

⁵³ CUHRA, Jaroslav a kol. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý*. Praha: Paseka, 2006. s. 285.

nejen vodní děla a slzný plyn, ale následovalo i další zatýkání významných disidentů, včetně předního představitele opozice Václava Havla.⁵⁴ Výjimkou nebyly ani politické soudní procesy s představiteli nekomunistické opozice.

Dne 29. června 1989 byl zveřejněn manifest Několik vět, který do listopadu 1989 podepsalo přes čtyřicet tisíc lidí, jejichž jména pravidelně vysílaly zahraniční rozhlasové stanice Svobodná Evropa a Hlas Ameriky. Text petice obsahoval sedm bodů, v nichž byly zformulovány požadavky opozice, kladoucí důraz na propuštění všech politických vězňů a zahájení dialogu státní moci s veřejností.⁵⁵

Jedním z nejdůležitějších vystoupení proti režimu byla listopadová demonstrace studentů na Národní třídě v Praze, jež se stala počátkem „Sametové revoluce“ a předurčila přeměnu politické struktury Československa. Po jejím ozbrojeném a násilném potlačení vyhlásili studenti Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy a studenti Divadelní fakulty Akademie múzických umění protestní stávkou. Jako projev solidarity se k nim přidala převážná část herců, umělců, divadelníků i široké veřejnosti. Dne 19. listopadu 1989 se v Činoherním klubu vytvořila jednotná opoziční platforma všech občanských iniciativ - Občanské fórum (dále jen OF).⁵⁶ Na Slovensku vzniklo obdobné seskupení s názvem Verejnost' proti násiliu, požadující mimo jiné uskutečnění důsledné demokratické federace Čechů a Slováků.

Po vyvrcholení protestních akcí na Letné ve dnech 25. a 26. listopadu 1989 následovala v celém státě generální stávka, čímž došlo k definitivnímu pozbytí legitimacy režimu. Následně zrušilo Federální shromáždění několik článků ústavy o vedoucím postavení KSČ, o Národní frontě a o výchově v duchu marxismu-leninismu jakožto státní ideologie. Ústavní změny dovršil dne 29. listopadu 1989 slavnostní obřad ve Vladislavském sále Pražského hradu, při němž byl Václav Havel zvolen v pořadí devátým prezidentem republiky.⁵⁷ Vítězstvím opozičních sil a předáním moci z rukou KSČ představitelům OF tak skončilo trvání jednačtyřicetiletého období komunistického politického systému v Československu.

V první kapitole jsme nastínili základní teoretické aspekty a historické souvislosti, které jsou spojeny nejen se samotnou existencí komunistického režimu v Československu, ale měly i velmi významný vliv na jeho vznik i rozpad. Z těchto teoretických a historických informací proto budeme vycházet v následujících kapitolách.

⁵⁴ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 401.

⁵⁵ HARNA, Josef a kol. *České a československé dějiny III*. Praha: Fortuna, 1992. s. 222.

⁵⁶ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. s. 403.

⁵⁷ Tamtéž, s. 407.

2 PŘÍSLUŠNÁ LEGISLATIVA A ZÁKONY

První léta československého politického vývoje, následující krátce po „vítězném“ únoru 1948, jsou charakteristická uplatňováním zosířené perzekuce. Ta byla namířena proti všem skutečným i domnělým odpůrcům a nepřátelům nového režimu. Komunistické vedení proto bylo nuceno vydat nová zákonná opatření, podle nichž se měly všechny trestné činy posuzovat. Schválením a následným vydáním zákonů byly položeny základy politické perzekuce, která s postupným upevňováním a budováním mocenského monopolu vyústila až v neblaze proslulé vykonstruované politické procesy.

V následující kapitole uvádíme přehled nejdůležitějších zákonů, které se staly právním podkladem politických procesů padesátých i následujících let 20. století. Důraz přitom klademe na zákonná opatření z padesátých let 20. století, jež se stala předpokladem k zatýkání, obvinění a odsouzení mnoha nevinných lidí.

2.1 Ústava z 9. května 1948

Nová ústava československé republiky publikovaná pod č. 150/1948 Sb. byla schválena 9. května 1948, čímž bylo zdůrazněno datum osvobození Prahy sovětskou Rudou armádou. Její text navazoval na ústavu první republiky z roku 1920, ale v některých částech byl inspirován i sovětskou ústavou z roku 1936. Kvůli její nedemokratičnosti ji prezident Beneš odmítl podepsat.⁵⁸

Ústava nabyla účinnosti dne 9. června 1948 a Československo prohlašovala za „lidově demokratickou republiku“, jejímž cílem je přechod od kapitalismu k socialismu. Vyjadřovala se k otázkám postátnění soukromé ekonomiky a stanovovala mezinárodně politickou orientaci směrem k Moskvě. I přesto, že v ní byla zachována dělba moci zákonodárné, výkonné i soudní, a také odpovědnost parlamentu, nezávislost soudů a svoboda osobnosti, nic z toho se nedodržovalo a ústava byla permanentně porušována.⁵⁹ Privilegium zásadního a nejdůležitějšího dokumentu státu si tedy nezachovala, jelikož pro nový komunistický režim měly klíčový význam spíše ideologická východiska. Jak píše Karel Malý: „*Ústava z května 1948 přestala fakticky politicky platit dříve, než byla přijata, v ekonomice již brzo po svém přijetí.*“⁶⁰

⁵⁸ VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: EPOCH, 2003. s. 394.

⁵⁹ Tamtéž, s. 395.

⁶⁰ MALÝ, K.; SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. s. 914.

Podle květnové ústavy byla nejvyšším orgánem vládní a výkonné moci vláda, kterou jmenoval a odvolával prezident republiky, a jež byla zároveň odpovědna Národnímu shromáždění. Nová ústava rovněž stanovila organizaci soudnictví zřízením Nejvyššího soudu, Nejvyššího vojenského soudu a správního soudu, které rozhodovaly nad celým územím ČSR. Senáty těchto soudů se přitom skládaly ze soudců z povolání i z nekvalifikovaných soudců z lidu, kteří byli jmenováni příslušnými národními výbory.⁶¹

2.2 Zákon na ochranu lidově demokratické republiky⁶²

Jedním z prvních zákonů československého komunistického režimu se stal zákon na ochranu lidově demokratické republiky (dále jen zákon č. 231/1948 Sb.), který byl vyhlášený dne 6. října 1948 na návrh ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky. Jeho vydáním byl zrušen zákon na ochranu republiky číslo 50 z roku 1923. Nově vydaný zákon přinesl možnost daleko širšího trestního postihu. Jednání, které bylo dříve posuzováno jako beztrestné, se stalo nejzávažnějším trestním činem. Kromě mnohonásobného zvýšení trestních sazeb došlo i k zavedení trestu smrti pro celou řadu dosud zákonných deliktů.⁶³

Jak píše Karel Bayer ve svém příspěvku: „*Zatímco v zák. č. 50/1923 Sb. byla trestem smrti ohrožena pouze kvalifikovaná vojenská zrada dle § 6/2, stanovil zákon č. 231/1948 Sb. trest smrti za 1) zločin velezrady dle § 1/3, 2) zločin vyzvědačství dle § 5/2, 3) zločin vyzvědačství proti spojenci dle § 6, 4) zločin válečného škůdnictví dle § 10/1, 2, 5) zločin válečné zrady dle § 11, 6) zločin útoku na život ústavních činitelů dle § 14, 7) zločin tělesného poškození ústavních činitelů dle § 15/2.*“⁶⁴ Přičemž trest smrti byl ve většině zákonných ustanovení trestem jediným.

Podle tohoto zákona odsoudili představitelé komunistického režimu „*nejvíce lidí za velezradu (17,4 %), za nezákonné opuštění republiky (16,0 %), za pobuřování proti republice (14,9 %) a za šíření poplašné zprávy (9,6 %).*“⁶⁵

Nejčastěji byl zákon č. 231/1948 Sb. využíván při soudních procesech padesátých let 20. století, během nichž byli obvinění odsouzeni do vězení z nejrůznějších důvodů.

⁶¹ BALÍK, Stanislav a kol. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 145.

⁶² *Sbírka zákonů*. [online]. Ústav pro studium totalitních režimů. [citováno 5. dubna 2014]. Dostupný z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon231-232-1948.pdf>.

⁶³ BAYER, Karel. Dokumentace vzniku a příčin nezákonnosti v činnosti čs. prokuratury (1969). In *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech: Díl I*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003. s. 62.

⁶⁴ Tamtéž, s. 62 – 63.

⁶⁵ KAPLAN, Karel; PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 41.

Nejčastějšími z nich byla účast v odboji a podvratné činnosti, spolupráce s americkými tajnými službami, či pokus o útěk za hranice státu. Zatýkáni byli i členové nebo přívrženci různých politických stran a kulturních či náboženských spolků, ale také velkostatkáři a představitelé buržoazie a duchovenstva. Pro všechny tyto skupiny se vžilo komunisty vymyšlené označení „třídní nepřítelé“. ⁶⁶ S upevňováním nového režimu začali být do skupiny „třídních nepřítelů“ zařazováni i vzpurní komunisté, nekomunističtí odbojníci z druhé světové války, bývalí příslušníci španělských interbrigád, nebo důstojníci československé armády.

V prvních letech komunistické nadvlády se stal tento zákon nejužívanějším nástrojem masové politické perzekuce. Jeho platnost skončila dne 1. srpna 1950 vydáním nového trestního zákona č. 86/1950 Sb.

2.3 Zákon o táborech nucené práce č. 247/1948 Sb.

Zákon o táborech nucené práce (dále jen zákon č. 247/1948 Sb.) byl přijat Národním shromážděním ČSR dne 25. října 1948, několik dní po vyhlášení zákona č. 231/1948 Sb. Tábory nucené práce (dále jen TNP) se staly specifickým druhem masové perzekuce, jejíž součástí bylo hrubé porušování základních občanských práv. Podle zákona měl i bez soudního rozhodnutí pobyt osoby v táboře trvat od tří měsíců do dvou let.

Osoby určené k internaci do TNP zákon členil na tři základní kategorie. Do první kategorie byli zařazováni tělesně i duševně způsobilé osoby ve věku od osmnácti do šedesáti let, které se vyhýbají práci nebo ohrožují hospodářský život a výstavbu lidově demokratické republiky. Řadili se do ní tuláci, absentéři, opilci, prostitutky, bývalí podnikatelé či statkáři, nepoctiví obchodníci i kritici a odpůrci režimu. Vyhledáváním budoucích vězňů se zabýval především Sbor národní bezpečnosti. ⁶⁷

Druhou kategorií tvořily osoby právoplatně odsouzené pro některý z činů uvedených v zákoně č. 231/1948 Sb. Dále sem patřily i činy uvedené v zákonech ze 13. února 1947, a to v zákoně o stíhání černého obchodu a podobných pletichách č. 15/1947 Sb. a v zákoně o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu č. 27/1947 Sb. Posledním zákonem, jímž se zařazování osob do TNP řídilo, byl zákon o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod státní správou č. 165/1946 Sb. z 18. července

⁶⁶ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus*. Praha: Argo, 2009. s. 168.

⁶⁷ BORÁK, Mečislav. Činnost komisí pro zařazování osob do táborů nucené práce. In *Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. s. 17.

1946.⁶⁸ Do třetí kategorie se řadili lidé, již si měli odpykat svůj trest místo v donucovací pracovně v TNP.

V § 3 příslušného zákona byly vymezeny pravomoci příkazovacích tříčlenných komisí, které měly na starost zařazování osob do TNP. Tyto komise dále rozhodovaly o délce pobytu v TNP a o odnětí živnostenského oprávnění, nebo mohly propuštěnému vězni zakázat pobyt v určitém územním okrsku, zabavit jeho majetek, popřípadě nařídit vystěhování z bytu. Podle § 6 téhož zákona mohly komise na návrh správy tábora zkrátit, nebo prodloužit zařazené osobě dobu pobytu v táboře. Členy i náhradníky příkazovacích komisí zpočátku jmenovalo ministerstvo vnitra, avšak později jeho činnost nahradily krajské národní výbory.⁶⁹

Osoby zařazené v TNP dostávaly podle svého výkonu plat. Z něj se hradily náklady na pobyt v táboře a sociální zabezpečení rodiny zařazeného. TNP byly zároveň prezentovány jako výchovné instituce, které měly za úkol mravní, odbornou a prosovětsky orientovanou výchovu.⁷⁰ Pobyt v TNP rovněž znesnadňoval zařazené osobě její budoucí společenské uplatnění, jelikož se o něm musel vést záznam do soudního rejstříku trestů.

Podněty k internaci osob do TNP adresované bezpečnostním referentům okresních národních výborů podávaly především orgány národních výborů, SNB, úřady ochrany práce i jednotliví občané. Po úředníkem prověřeném oznámení byl návrh o zařazení osoby předložen komisi ke schválení, jelikož jen ta měla výhradní rozhodovací pravomoc. Odložení internace mohlo být povoleno v následujících případech: „*na základě posudku úředního lékaře o ohrožení života nebo o nakažlivé chorobě, u těhotné ženy a kojící matky, u osoby, která měla bezprostředně nastoupit vojenskou službu nebo výkon trestu odnětí svobody, po dobu výkonu tohoto trestu, dále u osoby, která byla ve vyšetřovací vazbě. Odklad platil i v některých zvláštních, např. sociálních případech.*“⁷¹

Zákon č. 247/1948 Sb. zrušil dne 12. července 1950 trestní zákon správní č. 88/1950 Sb., avšak TNP existovaly dále. Od 1. června 1951 se pro TNP začal užívat název „přechodná nápravná zařízení“ a veškeré pravomoci přešly z okresních a krajských národních výborů na ministerstvo spravedlnosti.⁷² Kvůli příchodu minimálního počtu nových vězňů byly počátkem roku 1954 dva poslední TNP definitivně zrušeny.

⁶⁸ RADOSTA, Petr. *Protikomunistický odboj: historický nástin*. Praha: EGEM, 1993. s. 97.

⁶⁹ BORÁK, Mečislav. Činnost komisí pro zařazování osob do táborů nucené práce. In *Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. s. 19.

⁷⁰ SOUKUP, Ladislav. Zákon o táborech nucené práce v ČSR z r. 1948. In *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. s. 419.

⁷¹ Tamtéž, s. 422.

⁷² BORÁK, Mečislav. Činnost komisí pro zařazování osob do táborů nucené práce. In *Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. s. 38.

2.4 Trestní zákon č. 86/1950 Sb.⁷³

Trestním zákonem č. 86/1950 Sb., platícím od 1. srpna 1950, byl nahrazen zákon č. 231/1948 Sb. Oproti předchozí právní úpravě bylo zásadní změnou především nové pojetí trestného činu a dílčí úpravy v kategorizaci trestných deliktů.

Jak píše Tomáš Gřivna: „*Účelem trestu (§ 17) bylo: a) zneškodnit nepřátele pracujícího lidu, b) zabránit pachateli v dalším páchání trestných činů a vychovávat ho k tomu, aby dodržoval pravidla socialistického soužití, c) působit výchovně na ostatní členy společnosti.*“⁷⁴

Podle tohoto zákona se tresty dělily do dvou kategorií. Do hlavní kategorie se řadil trest smrti, odnětí svobody a nápravné opatření. Kategorie vedlejší sestávala z následujících trestů: „*ztráta státního občanství, ztráta čestných práv občanských, vyloučení z vojska, ztráta vojenské hodnosti, propadnutí jmění, trest peněžitý, zákaz činnosti, vyhoštění, zákaz pobytu, uveřejnění rozsudku a propadnutí věci.*“⁷⁵

Trestné činy proti republice byly rozděleny do pěti oddílů. Do prvního oddílu patřily trestné činy proti základům republiky (velezrada, sdružování proti republice, pobuřování proti republice, sabotáž). Druhý oddíl charakterizoval trestné činy proti bezpečnosti republiky (například opuštění republiky). Třetí oddíl se zabýval trestnými činy proti obraně vlasti, čtvrtý zase trestními činy proti ústavním činitelům (snižování vážnosti prezidenta republiky, hanobení ústavního činitele). Poslední, pátý oddíl zahrnoval trestné činy ohrožující pořádek ve věcech veřejných, a patřilo do nich například zneužití náboženské funkce, nebo nepřátelské jednání proti republice.⁷⁶

Zákon č. 86/1950 Sb. byl novelizován v letech 1956 a 1957 a platil až do 31. prosince 1961, kdy byl nahrazen zákonem č. 140/1961 Sb.

2.5 Zákony týkající se Státním soudu a Státní prokuratury

Cílem vzniku zákona o Státním soudu a Státní prokuratuře č. 232/1948 Sb. bylo vytvořit specializované orgány se sídlem v Praze, před nimiž by probíhaly veškeré politické procesy.

⁷³ *Sbírka zákonů*. [online]. Ústav pro studium totalitních režimů. [citováno 5. dubna 2014]. Dostupný z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon86-87-1950.pdf>.

⁷⁴ GŘIVNA, Tomáš. Trestní právo hmotné. In *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezprávi*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 562.

⁷⁵ Tamtéž, s. 562 – 563.

⁷⁶ Tamtéž, s. 564.

Vzniklé úřady i postupně vytvořené pobočky s působností na celém území státu byly obsazeny režimu oddanými osobami.⁷⁷

Průběh procesu byl připravený a soudci i prokurátoři při něm museli postupovat podle předem daných pokynů. Návrhy na obvinění jednotlivých osob podávali vyšetřovatelé Státní bezpečnosti prokurátorům, kteří ke spisu doplnili žalobu a celý dokument odevzdali soudci. Úkolem prokurátorů mělo být i krytí zločinů, kterých se příslušníci StB při vyšetřování dopouštěli.⁷⁸

V roce 1952 byla působnost obou institucí převedena na krajskou úroveň. Nově zřízená samostatná a jednotná prokuratura byla od tohoto okamžiku nezávislá na ministru spravedlnosti. Generálního prokurátora přitom jmenoval prezident republiky a jeho úkolem bylo především spravedlivé potrestání pachatelů a vykonávání dozoru nad dodržováním právních předpisů všemi orgány.⁷⁹

Hlavními povinnostmi prokuratury bylo: „*a) chránit nově vzniklý společenský řád a státní zřízení, proti jeho odpůrcům a narušitelům, b) chránit bojeschopnost ozbrojených sborů, upevňovat velitelskou pravomoc, kázeň a pořádek, c) vychovávat občany k dodržování zákonů, pravidel socialistického soužití a k plnění občanských povinností.*“⁸⁰

Nové zákony o prokuratuře byly vydané v letech 1956 a 1965. Od roku 1965 do roku 1990 se prokuratura členila na Generální prokuraturu a Městskou prokuraturu v Praze. Dále se rozlišovaly prokuratury okresní, vyšší vojenské a vojenské obvodové. Socialistická prokuratura se tedy stala důležitým orgánem komunistické moci, který se zaměřoval na ochranu zájmů vládnoucí třídy a upevnění jejího panství ve společnosti.⁸¹

Jak píše Eduard Vlček: „*Prokuratura byla vydávána za objektivní orgán a všeobecné strážce zákonnosti. Objektivní však nemohla být pro svou sice faktickou, ale velmi těsnou závislost na politickomocenském centru. ... Prokuratura nebyla jen státním orgánem, majícím určitou působnost, ale současně i resortem, který sám sebe spravoval a sám sebe kontroloval. Působnost prokuratury byla vymezena tak široce, že mohla zasahovat prakticky do všech oblastí výkonu státní moci. To umožňovalo, aby mohla zasáhnout prakticky ve všech případech, kdy toho bylo z hlediska zájmů mocenského centra třeba.*“⁸²

⁷⁷ LATA, Jan. Prokuratura. In *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 851.

⁷⁸ Tamtéž, s. 852.

⁷⁹ Tamtéž, s. 855.

⁸⁰ VLČEK, Eduard. Vývoj prokuratury v letech 1945-1990. In *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. s. 389.

⁸¹ Tamtéž, s. 391.

⁸² Tamtéž, s. 397.

2.6 Právní předpisy týkající se náboženských společností a svobody vyznání

Během komunistického režimu, tedy v letech 1948 až 1989, byla samotná existence náboženství, církví, náboženských společností a věřících osob něčím, co nebylo v přímém souladu s oficiální politikou a státní ideologií marxismu-leninismu. Z toho důvodu byly jednotlivé církve vytěsněny z veřejného a společenského života a mnozí církevní hodnostáři se stali obětí církevních politických procesů. Došlo také k internaci stovek kněží a řeholníků, stejně jako k odstranění knih, které obsahovaly křesťanské myšlenky.

Už Ústavou 9. května, přijatou v roce 1948, byly odstraněny normy předpokládající součinnost církví. Činnosti církví i jednotlivých duchovních začaly podléhat státnímu dozoru, který výrazně omezil svobodu vyznání. Spolu se státní kontrolou komunisté církvím zabavili i veškerý hospodářský majetek, což mělo za následek odstranění jejich ekonomické samostatnosti.⁸³

V roce 1949 byl vydán první církevní zákon č. 217/1949 Sb., kterým byl zřízen Státní úřad pro věci církevní (dále jen SÚC). Úkolem nově vzniklého úřadu byla totální státní kontrola nad církvemi a náboženskými společnostmi. SÚC fungoval až do roku 1956, kdy jeho působnost převzalo nově vzniklé ministerstvo školství a kultury. Od roku 1969 se ústředním orgánem církevního dozoru stal Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury.⁸⁴

Hlavními povinnostmi krajských a okresních národních výborů, které vykonávaly dozor nad církvemi a náboženskými společnostmi, bylo především udělovat souhlas ke zřízení nových farností a kostelů, vedení evidence duchovních a učitelů náboženství, kontrola činnosti řeholí a České katolické Charity, dozírání na církevní majetek a hospodaření církví, udělování povolení na sloužení soukromých mší, rozhodování o zhotovení drobných náboženských tiskovin.⁸⁵

Druhý církevní zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem č. 218/1949 Sb., byl vydán 14. října 1949. Podle Petra Jägera: „zákon důmyslně propojoval ekonomickou existenci duchovních s podmínkou individuálního státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti. Zavedl rovněž státní dozor nad veškerým církevním majetkem

⁸³ JÄGER, Petr. Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948-1989. In *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 778.

⁸⁴ Tamtéž, s. 780 – 782.

⁸⁵ Tamtéž, s. 782.

*a hospodařením a zrušil veškeré dřívější právní předpisy upravující právní postavení církvi a náboženských společností.“*⁸⁶

Těmito církevními zákony došlo ke zrušení autonomie církve a bylo změněno i její právní postavení a vnitřní život. Církve se dostaly do podřízenosti státu a jen stát měl právo i povinnost zasahovat do vnitřní správy církve. Kromě upevnění státní kontroly církevní zákony hrubě zasahovaly do práv a svobod občanů, a zároveň byly v rozporu s existující ústavou.⁸⁷

Zákon č. 218/1949 Sb. byl zásadně novelizován až po listopadu 1989 a postupně začaly být zakázané a nepovolené náboženské společnosti (například Svědci Jehovovi, mormoni) registrovány.

2.7 Ústava ČSSR z roku 1960

Ústava ČSSR ze dne 11. července 1960, tedy zákon č. 100/1960 Sb., nahradila dosavadní právní úpravu. Po úvodním prohlášení následovalo devět hlav o 112 člancích, přičemž nejdůležitější novinkou byl článek číslo 4. Podle něj se veškerá moc ve státě odvíjí od pracujícího lidu a vedoucí úlohy KSČ.⁸⁸

Tak zvaná socialistická ústava změnila název státu na Československou socialistickou republiku, zavedla nový státní znak s rudou hvězdou, posílila centralizaci a zrušila poslední zbytky autonomie slovenských institucí. Zároveň byla popřena i svébytnost slovenského národa a omezena působnost Slovenské národní rady.⁸⁹ JZD jsou v ústavě charakterizovány jako „dobrovolná sdružení pracujících rolníků“ a základem mezinárodní socialistické dělby práce je „soudružská spolupráce ČSSR se Svazem sovětských socialistických republik.“⁹⁰

Vydáním ústavy přešly veškeré kompetence legislativy, exekutivy i judikatury do rukou zastupitelských orgánů, což způsobilo definitivní konec formálně právní dělby moci. Jak uvádí Karel Vodička: „Vzhledem k tomu, že neexistoval orgán pro soudní kontrolu ústavnosti v podobě ústavního soudu, bylo jednoznačné vymezení kompetencí nejvyššího zastupitelského

⁸⁶ JÄGER, Petr. Svoboda vyznání a právní poměry církvi a náboženských společností v letech 1948-1989. In *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 786.

⁸⁷ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1993. s. 101.

⁸⁸ GERLOCH, Aleš a kol. *Ústavní systém České republiky*. Praha: Prospektrum, 1999. s. 50.

⁸⁹ VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Epoque, 2003. s. 403 - 404.

⁹⁰ Tamtéž, s. 405.

sboru nadbytečné, neboť neexistoval žádný orgán, který by mohl eventuální překročení ústavních kompetencí s dostatečnou autoritou poukázat.“⁹¹

Soudní soustava potom byla podle nové ústavy tvořena Nejvyšším soudem, který dozíral na činnost a fungování všech svých podřízených soudů. Kromě tohoto nejvyššího soudního orgánu soudní soustavu tvořily i krajské a okresní soudy, vojenské soudy a místní lidové soudy. Jednotlivé soudce přitom volilo a odvolávalo nejen Národní shromáždění, ale i krajské národní výbory a obyčejní občané.⁹²

2.8 Ústavní zákon o československé federaci z roku 1968

Ústavní zákon o československé federaci č. 143/1968 Sb., sestávající z osmi hlav a 151 článku, nahradil dne 27. října 1968 některé hlavy do té doby platící „socialistické“ ústavy. Tímto zákonem byla provedena federalizace státu a dosavadní unitární stát se stal „federací dvou rovnoprávných bratrských národů, Čechů a Slováků.“

Nejdůležitějším orgánem zákonodárné pravomoci se stalo Federální shromáždění, sestávající ze dvou rovnoprávných sněmoven. Sněmovnu lidu tvořilo dvě stě poslanců volených z celého území ČSSR, Sněmovnu národů sto padesát poslanců (sedmdesát pět z České republiky a stejný počet ze Slovenské republiky). Ve Sněmovně národů přitom platil tak zvaný zákaz majorizace, který zajišťoval, že při schvalování zásadních rozhodnutí čeští a slovenští poslanci hlasovali odděleně, aby nedošlo k přehlasování. Postavení vlády a prezidenta tento zákon zásadně neměnil. Ústavní zákon také předpokládal vznik ústavního soudu k ochraně konstitucionalismu, který nakonec zřízen nebyl.⁹³

2.9 Zákon o soudní rehabilitaci č. 82/1968 Sb.

Podle zákona o soudní rehabilitaci č. 82/1968 Sb., měli právo na rehabilitaci ti odsouzení, „v jejichž rozsudcích by soudní senát shledal následující vady: a) uměle zkonstruovaná obvinění a podvržené či zfalšované důkazy; b) doznání vynucené násilím; c) provokace bezpečnosti; d) skutek, který byl uznán trestným činem v rozporu s trestním

⁹¹ VODIČKA, Karel. Politický systém komunistického Československa. In *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál, 2007. s. 95.

⁹² BALÍK, Stanislav a kol. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 146.

⁹³ GERLOCH, Aleš a kol. *Ústavní systém České republiky*. Praha: Prospektrum, 1999. s. 52.

zákonem; e) skutek, který byl kvalifikován přísněji, než plynulo ze zákona; f) výše trestu byla ve zřejmém nepoměru ke stupni nebezpečnosti činu pro společnost.“⁹⁴

Možnost podat návrh na zrušení svého rozsudku měli neoprávněně potrestaní občané, kteří byli odsouzeni v období od 24. října 1948 do 31. července 1965. Žádost o individuální přezkoumání svého případu však mohli podat jen ti, kteří byli odsouzeni Nejvyšším soudem, bývalým Státním soudem, krajským soudem nebo vyšším vojenským soudem, případně jejich příbuzní. Na odsouzené, kteří byli okresními soudy obviněni z trestných činů proti republice, se však tento zákon nevztahoval. Velká část procesů, jimiž komunisté maskovali politickou represí, tak zůstala pominuta.⁹⁵

Zákon umožňoval zrušení rozsudku či jiného rozhodnutí, navrácení části zabaveného majetku, zveřejnění nevinu v médiích na útraty státu a peněžitou náhradu utrpěné škody, jež se týkala i pozůstalých po odsouzených. Soudy se podle rehabilitačního zákona zabývaly i „odpovědností pracovníků, kteří v původním řízení porušili hrubým způsobem své povinnosti.“ Jednalo se především o prokurátory, soudce a příslušníky StB, kteří byli na základě vyšetřování odvoláni ze své funkce, nebo jim byl ukončen pracovní poměr z důvodu ztráty důvěry.⁹⁶

Druhá kapitola poskytuje přehled nejdůležitějších legislativních předpisů a zákonů, které byly vydané představiteli komunistické moci. Jejím hlavním úkolem je zejména lepší pochopení celkové situace v Československu. Zmíněné právní předpisy totiž byly velice významnou součástí československého politického systému i přes to, že některé z nich byly permanentně porušovány a nedodržovány, a některé naopak svým zněním zcela odporovaly všem zásadám lidského morálního jednání.

⁹⁴ HOPPE, Jiří. *Opozice '68*. Praha: Prostor, 2009. s. 283 - 284.

⁹⁵ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Fiktivní, nebo reálná ústava. In *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 135.

⁹⁶ HOPPE, Jiří. *Opozice '68*. Praha: Prostor, 2009. s. 285.

3 ZMĚNY V PŘÍSTUPU K POLITICKÝM VĚZŇŮM V JEDNOTLIVÝCH FÁZÍCH

Specifickým znakem a jednou z podmínek existence komunistického režimu, který byl budovaný pod vlivem Sovětského svazu ve všech státech střední a východní Evropy včetně Československa, byly politické procesy. Jejich úkolem bylo zejména potrestat, zlikvidovat a vystrašit všechny skutečné i domnělé nepřátele režimu.

V této kapitole budeme stručně charakterizovat měnící se vztah představitelů komunistického vedení k politickým vězňům. Komparativní metodou budeme srovnávat přístup komunistického vedení k politickým vězňům v padesátých, a posléze i v následujících letech 20. století. Analýza chování představitelů komunistické moci k politickým vězňům v jednotlivých fázích režimu slouží k lepšímu pochopení celkové situace a k zodpovězení otázky, proč se komunistický režim choval k politickým vězňům v různých etapách odlišným způsobem. Tato kapitole se zároveň zaměřuje na změnu vztahu k obviněným, která vyústila v amnestie prezidenta republiky, na jejichž základě byla velká část uvězněných a neprávem odsouzených ve vykonstruovaných soudních procesech propuštěna na svobodu.

3.1 Politické procesy v období od čtyřicátých let do první poloviny padesátých let 20. století

Začátek prvních politických procesů v Československu je datován do roku 1945, krátce po konci druhé světové války. Poválečné procesy probíhaly na základě dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů, a také na základě Benešova dekretu o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. Jejich úkolem bylo potrestat Němce, kolaboranty a všechny, kdo s nacisty aktivně spolupracovali. Nejznámějším procesem tohoto začátečního období je proces se slovenským exprezidentem Jozefem Tisem, který byl zahájen 2. prosince 1946 a skončil jeho popravou oběšením na nádvoří bratislavské věznice dne 18. dubna 1947.⁹⁷

Avšak ihned po únoru 1948 začaly hrát politické procesy při vytváření základů a formování komunistického režimu velmi významnou a nezastupitelnou roli. Staly se stabilizačním faktorem nastupující moci a jejich úkolem bylo vytvářet atmosféru strachu, vyvolávat pocit ohrožení, a klást důraz na nebezpečí, které představovala protistátní činnost

⁹⁷ KAPLAN, K.; PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 10.

vnitřních i vnějších nepřátel. Státní bezpečnost, jež se nejvíce angažovala na vytváření politických procesů, přitom kladla důraz na prvky násilí a vysoký stupeň represe. Z toho důvodu je pro politické procesy padesátých let 20. století typický nejvyšší počet obětí, jež byly odsouzeny k vysokým trestům i trestu smrti, a které se staly oběťmi nejkrutějších podmínek výkonu trestu a metod vyšetřování.⁹⁸ Jak uvádí František Koudelka: „*Státní bezpečnost byla jedním z nejdůležitějších nástrojů masové politické perzekuce a přípravy politických procesů té doby. V operativní činnosti používala ve velkém rozsahu provokace, ve vyšetřování pak fyzické a psychické násilí. Výrazně se podílela na hrubém porušování zákonů a měla velký podíl na utrpení desetitisíců nevinných lidí.*“⁹⁹ Kvůli své mimořádné a nadřazené pozici v době největší vlny politických procesů, získala StB výsadní postavení v mocenské struktuře, a stala se tak autonomním mocenským centrem, které existovalo vedle oficiálního komunistického vedení.

Od října 1949 až do roku 1956 přicházeli do ČSR sovětsí poradci s rozsáhlou a takřka neomezenou pravomocí, jejichž úkolem bylo vyškolit příslušníky StB, již od tohoto okamžiku do svého vyšetřování zařadili dosud neznámé nebo neuplatňované prvky, a také velmi kruté vyšetřovací metody. Poradci vyslaní ze SSSR zavedli do výroby procesů nové technologie, jimiž byly například otázkové a výslechové protokoly, výslechové plány, systém psychologického nátlaku a nepřetržitých výslechů, zákaz sezení v cele, pravidelně přerušovaný spánek a výroba zinscenovaných a vykonstruovaných politických procesů.¹⁰⁰

Posláním sovětských poradců bylo rovněž vnést do činnosti československých institucí sovětskou praxi a zavést sovětský způsob řízení jednotlivých úseků společnosti. Šlo přitom o organizovanou skupinu s vlastní hierarchickou strukturou, která ovládala armádu i bezpečnost, a v jejímž čele stál poradce ministra. Při výrobě všech politicky významnějších procesů hráli poradci velmi aktivní roli.¹⁰¹ Jak uvádí Karel Kaplan: *Sovětsí poradci se zaměřovali na „odhalování „nepřátel“ socialismu, Sovětského svazu, komunistické strany, dělnického hnutí, a také na boj proti různým –ismům jako nástroj světového imperialismu. Rozšiřovali a posilovali v okruhu své působnosti nenávisť k titoismu, k trockismu, k buržoaznímu nacionalismu, k mezinárodnímu židovskému nacionalismu, k sionismu,*

⁹⁸ PERNES, Jiří a kol. *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*. Brno: Prius, 2005. s. 109.

⁹⁹ KOUDELKA, František. *Státní bezpečnost 1954-1968: Základní údaje*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. s. 14.

¹⁰⁰ PERNES, Jiří a kol. *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*. Brno: Prius, 2005. s. 110.

¹⁰¹ KAPLAN, Karel. *Sovětsí poradci v Československu 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. s. 9.

k sociáldemokratismu atd.“¹⁰² Přítomnost a role sovětských poradců tak zásadně ovlivnila celkový charakter československých politických procesů.

3.1.1 Procesy s představiteli politické opozice

Krátce po „vítězném“ únoru 1948 vznikly čtyři politické procesy proti vedoucím činitelům vládních stran, a to „krčmařská aféra“, „mostecká špionážní aféra“, proces s Krajínovou zpravodajskou kanceláří a proces s národním socialistou Prokopem Drtinou. Jejich cílem bylo vypořádat se s nejdůležitějšími představiteli demokratických stran, a tím dokázat oprávněnost komunisty provedeného státního převratu.

„Křčmařská aféra“ dostala svůj název podle středomoravské obce Krčmaň, nacházející se nedaleko Olomouce. Jejími iniciátory byli komunističtí funkcionáři, již zaslali třem členům vlády Petru Zenklovi, Prokopu Drtinovi a ministru zahraničních věcí Janu Masarykovi balíčky s výbušninami. Členové StB obvinili z pokusu o atentát představitele národně socialistické strany, kteří museli následujících pět let strávit ve vyšetřovací vazbě.¹⁰³

Při „mostecké špionážní aféře“ zase komunističtí zpravodajci Státní bezpečnosti a armády obvinili bývalé důstojníky československé armády v čele s Pravoslavem Reichlem z přípravy protistátního puče a ze špionáže, kterou údajně prováděli v severních Čechách. Na protikomunistickém puči se podle iniciátorů procesu podíleli i členové národně socialistické strany Petr Zenkl, Prokop Drtina a Vladimír Krajina. Po květnovém vynesení tří rozsudků smrti byl jeden vykonán.¹⁰⁴

Třetím, a zároveň hlavním politickým procesem, se stal proces s Krajínovou zpravodajskou kanceláří, jehož cílem bylo vyřídit si staré účty s Vladimírem Krajínou, kritikem komunistických praktik ve Státní bezpečnosti. Na základě zfalšovaného zápisu obvinilo ministerstvo vnitra generálního tajemníka národních socialistů ze spolupráce s nacistickými okupanty.¹⁰⁵ Následně bylo v procesu odsouzeno několik desítek lidí, avšak *„politické poslání, které mu původně výrobci přisoudili, proces s „Krajínovou zpravodajskou kanceláří“ nesplnil. Neposkytl důkazy o komunistické oprávněnosti února 1948 jako nevyhnutelné záchraně před chystaným pučem nekomunistických stran.“*¹⁰⁶

¹⁰² KAPLAN, Karel. *Sovětsští poradci v Československu 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. s. 30 – 31.

¹⁰³ VAŠKO, Václav. *Neumlčená I.: Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990. s. 240.

¹⁰⁴ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces „M. Horáková a spol.“*. Brno: Doplněk, 1996. s. 61.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 64.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 67.

Poslední proces, zabývající se zneškodněním představitelů demokratické opozice, byl rovněž úspěšný. Bývalý ministr spravedlnosti Prokop Drtina byl po pěti letech, dne 15. prosince 1953, Nejvyšším soudem v Praze odsouzen k patnácti letům odnětí svobody za velezradu a svůj trest si musel odpykat ve vězení na Mírově.¹⁰⁷

3.1.2 Vojské procesy

Jakmile se komunistický režim vyrovnal se členy nekomunistických stran předúnorové vlády, přišli na řadu důstojníci armády a představitelé protifašistického odboje, kteří v průběhu druhé světové války bojovali na straně západních mocností. Cílem těchto procesů bylo vytvořit nový, politicky spolehlivý důstojnický sbor. Nejznámějším vojenským procesem tohoto období byl proces s generálem Karlem Kutlvašem a proces s divizním generálem Heliidorem Píkou.

Krátce po „vítězném“ únoru 1948 byl armádní generál Karel Kutlvašr propuštěn z armády a následně byl dne 18. prosince 1948 zatčen. Tento vojenský velitel Pražského povstání z roku 1945 a bývalý velitel pluku Mistra Jana Husa z ruských legií byl obviněn ze zločinu velezrady podle § 1, odstavce 2 zákona č. 231/1948 Sb. a dne 19. května 1949 ho Státní soud v Praze odsoudil k doživotnímu žaláři. Během soudního přelíčení byly vyneseny tři rozsudky smrti a zbývajících devět obviněných z vykonstruovaného „štábu ilegální skupiny Pravda vítězí“ čekalo celkem sto čtyřicet čtyři let vězení.¹⁰⁸ Celá provokační akce tak dokázala, že všech třináct obviněných organizovalo vojenský odpor proti nastupujícímu komunistickému režimu, dělnické třídě a celkové likvidaci lidově demokratického zřízení.

V roce 1960, po přijetí nové ústavy a k patnáctému výročí osvobození Prahy Rudou armádou, vyhlásil prezident republiky Antonín Novotný rozsáhlou amnestii, na základě které byl generál Karel Kutlvašr propuštěn. V rámci soudních rehabilitací byl dne 30. dubna 1968 po devatenácti letech zproštěn absurdní obžaloby.¹⁰⁹

Druhým nejvýznamnějším vojenským procesem byl proces s divizním generálem a plukovníkem československé vojenské mise v SSSR, Heliidorem Píkou. Toho dal z příkazu KSČ i z vlastní iniciativy sledovat předválečný redaktor Rudého práva a náčelník obranného zpravodajství československé armády, plukovník Bedřich Reicin. V rámci očisty velitelského

¹⁰⁷ DRTINA, Prokop. *Československo můj osud: Svazek II, kniha 2*. Kanada: Sixty-Eight Publishers, 1982. s. 665.

¹⁰⁸ KAPLAN, K.; PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 90.

¹⁰⁹ SLANINA, J.; VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr*. Praha: Naše vojsko, 1993. s. 113.

sboru od „třídně nepřátelských živlů“, kterou KSČ uskutečňovala na základě stalinského dogmatu o zostřování třídního boje, byl generál Píka dne 5. května 1948 Státní bezpečností zatčen.¹¹⁰

Následně byl generál Píka Státním soudem v Praze obviněn z vlastizrady a špionáže, kterou představovala spolupráce s britskou zpravodajskou službou. Dne 21. června 1949 splnil vykonstruovaný proces svůj účel. Divizní generál Heliodor Píka byl ráno, na dvoře plzeňské věznice Bory, popraven oběšením.

3.1.3 Procesy směřující proti církvím

Velké církevní procesy vznikaly jako součást oficiální církevní politiky, která si kladla za cíl církve si nejen podřídit, ale snažila se dosáhnout i jejich izolace. Tu si představitelé ateistického komunistického režimu představovali v podobě zpřetrhání veškerých vazeb, jež existovaly mezi katolickou církví a ústředími nacházejícími se na Západě. Perzekuce se však netýkala pouze největší církve katolické, ale byla zaměřena i proti ostatním církvím a náboženským skupinám a sektám, jež odmítly uznat legitimitu pounorového režimu. Cílem proticírkevního komunistického režimu bylo tedy ustavit národní církev odtrženou od Říma, která bude řízena a ovládána státními institucemi, přičemž důležitým předpokladem bylo oslabení vlivu náboženství ve společnosti a omezení veškerých činností církvi. Tvůrci církevní politiky tak postupně přestávali uznávat duchovní a charitativní úlohu církvi a začali se orientovat na potlačení jejich postavení ve společnosti.¹¹¹

S postupným omezováním role církve ve společnosti začal být pronásledován každý, kdo se nějakým způsobem podílel na náboženském životě. Byli to zejména církevní hodnostáři, obyčejní věřící lidé, učitelé náboženství a vedoucí náboženských spolků, vydavatelé církevního tisku, překladatelé náboženských textů, šířitelé náboženské literatury, faráři konající tajné bohoslužby a mnoho dalších. Kromě pronásledování lidí stát navíc zavíral církevní školy a zabíral církevní majetek i budovy. Jelikož se však církevních procesů odehrálo velké množství, zaměříme se na bližší přiblížení pouze dvou událostí, a to „číhošťského zázraku“ a „Akce K“.

Zázrak ve vesnici Číhošť nedaleko Ledče nad Sázavou se odehrál třetí adventní neděli dne 11. prosince 1949. Místní farář Josef Toufar kázal v místním kostele, když se znenadání

¹¹⁰ RICHTER, K.; BENČÍK, A. *Kdo byl generál Píka: Portrét čs. vojáka a diplomata*. Brno: Doplněk, 1997. s. 6-7.

¹¹¹ KAPLAN, K.; PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 73.

vychýlil kříž nad hlavním oltářem. Zpráva o místním zázraku se rychle dostala na veřejnost a z Číhoště se za krátkou dobu stalo poutní místo. Představitelé komunistické moci se proto rozhodli využít této příležitosti k tomu, aby mohli církev a místního faráře obvinít z pokusu o vytvoření zázraku. Vyšetřování se ujala instruktážní skupina StB, jež 28. ledna 1950 zatkla Josefa Toufara. Ten byl dopraven do věznice ve Valdicích u Jičína a následně se stal obětí soustavného psychického i fyzického tlaku.¹¹² Na následky krutých výsledků a následný prasklý dvanácterníkový vřed farář Josef Toufar, dne 25. února 1950, zemřel. Po jeho smrti režim zahájil masivní propagandistickou kampaň, v níž všem občanům představoval skutečnou tvář nepřátel socialistického zřízení.

Další Akce K vznikla na základě schůze církevních pracovníků akčních výborů NF v dubnu 1949, jež měla splnit požadavek zabavit a zabrat kláštery, čímž mělo dojít k omezení vlivu řádů na společnost a získání velkého množství budov. Komunisté totiž pokládali řády za vysoce organizované a v jejich pružných kontaktech se zahraničím spatřovali nebezpečí. Jelikož se však komunistické vedení obávalo rozsáhlé protistátní činnosti řeholníků, ještě před samotnou Akcí K proto uspořádalo proces s představenými řádů salesiánů, redemptoristů, jezuitů, františkánů, premonstrátů a německých rytířů. Ve vykonstruovaném procesu, který se uskutečnil u Státního soudu v Praze ve dnech 31. července 1949 až 5. dubna 1950, byly tyto řády obviněny ze špionážní a velezrádné činnosti.¹¹³

Osm dní po skončení procesu došlo k mohutné internaci řeholníků probíhající ve dvou vlnách, a to od 13. do 14. dubna 1950 a od 27. a 28. dubna 1950. V první etapě ozbrojení příslušníci SNB, StB a Lidových milicí řeholníky, kleriky i novice nejpočetnějších řádů převezli do centralizačních středisek a soustředovacích klášterů, jež se nacházely převážně v pohraničních oblastech. Druhá etapa, která postihla představitele zbylých řeholí, proběhla stejným způsobem a bez jakéhokoliv odporu.¹¹⁴

Tato fakticky násilná likvidace mužských řádů měla za následek systematickou perzekuci a politické procesy nejen proti řeholníkům, ale i proti biskupům a jejich pomocníkům. Všechny tyto procesy měly za cíl odstranit vůdčí osobnosti, narušit organizační strukturu církve a zbavit ji všech duchovních elit, stejně jako zastrašit všechny sympatizanty církve a pomocníky ze strany obyčejných občanů.

¹¹² KALOUS, Jan. *Instruktážní skupina StB v lednu a únoru 1950: Zákulisí případu Číhošť*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2001. s. 11.

¹¹³ VLČEK, Vojtěch. Procesy s řeholníky v 50. letech a v první polovině 60. let. In *Církevní procesy padesátých let*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 117 – 118.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 121.

Od roku 1950 byli řeholníci v politických procesech nejčastěji obviněni z těchto zločinů: pokus o tajné pokračování života řádu, vzájemné kontakty a setkávání na svobodě, tajné studium a konání zkoušek, skládání slibů a tajná svěcení kněží, držení a překládání náboženské literatury, vydávání řádových tiskovin a časopisů, návštěva zahraničních klášterů, ukrývání dřívějšího řádového majetku, provádění kněžské činnosti bez státního souhlasu, kritická kázání, hovory na veřejnosti a před dětmi ve škole, působení na mládež v náboženském duchu, tajné vedení skautů, kritika státního zřízení, nesouhlas s JZD, poslech západních rozhlasových stanic, podpora a činnost v tajné Křesťanskodemokratické straně, pokus o překročení hranic a o odchod do emigrace.¹¹⁵ Po Akci K následovala i Akce Ř, při níž byly do soustředovacích středisek převezeny řeholnice z ženských klášterů.

3.1.4 Vykonstruované politické procesy

Do poslední fáze velkých vykonstruovaných politických procesů, které byly zinscenované a provedené přesně podle sovětského vzoru, zařazujeme dva nejznámější procesy, a to proces s Miladou Horákovou a dalšími představiteli nekomunistické opozice a proces s bývalým generálním tajemníkem ÚV KSČ Rudolfem Slánským a dalšími komunistickými funkcionáři.

3.1.4.1 Proces s Miladou Horákovou a dalšími představiteli nekomunistické opozice

Proces s Miladou Horákovou a spol. se stal prvním procesem, v němž se zcela angažovali sovětské poradci. Experti sovětské bezpečnosti Lichačev a Makarov do Prahy přijeli počátkem října 1949, na žádost Klementa Gottwalda a Rudolfa Slánského. Následně začali s přípravou politického procesu, jehož úkolem bylo potrestat velké spiknutí. Součástí vyšetřování se staly nepřetržité výslechy, jež měly sloužit k psychologickému zlomu oběti, přičemž k obstarávání důkazů byly povoleny všechny prostředky fyzického násilí i psychického nátlaku a vyhrožování.¹¹⁶

Představitelka demokratické strany a bývalá poslankyně Milada Horáková, byla zatčena dne 27. září 1949. Následně byla převezena do pražské věznice na Pankráci, kde ji uvěznil

¹¹⁵ VLČEK, Vojtěch. *Procesy s řeholníky v 50. letech a v první polovině 60. let.* In *Církevní procesy padesátých let.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 128 – 129.

¹¹⁶ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces „M. Horáková a spol.“.* Brno: Doplněk, 1996. s. 122 – 123.

v cele číslo 145. Důvodem jejího zatčení bylo obvinění z protikomunistického odboje a podezření z ilegální trestné činnosti. V následujících měsících dali sovětsí poradci Státní bezpečnosti příkaz zatknout několik desítek obětí, jež se podle nich měly podílet na protikomunistickém odporu. Z výslechů probíhajících od 8. listopadu 1949 a na základě krutého vyšetřování členové sovětské bezpečnosti získali řadu doznání a výpovědí, které potvrzovaly vinu Milady Horákové a dalších členů nekomunistických stran.¹¹⁷

Od března do května 1950 začali vyšetřovatelé zpracovávat výslechové protokoly, které se měly stát podkladem pro budoucí soudní líčení. Součástí příprav byly i udržovací výslechy, při nichž vyšetřovatelé opakovali své otázky, a obvinění a svědci na ně podle předem naučených odpovědí nazpaměť odpovídali. Před samotným zahájením procesu došlo také k pozornému výběru vedoucích funkcionářů ministerstva spravedlnosti, Státního soudu a státní prokuratury.¹¹⁸

Proces, jenž dostal název „proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice“ byl spojen s rozsáhlou propagandistickou kampaní a probíhal v soudní budově v Praze na Pankráci od 31. května 1950 do 8. června 1950. Třináct obžalovaných bylo obviněno z nejtěžších zločinů velezrady, vyzvědačství, zaprodání republiky světovému imperialismu, přípravy teroristických vražd a z volání po třetí světové válce.¹¹⁹

Poslední den procesu vynesl předseda soudu rozsudek, jehož součástí byly čtyři tresty smrti pro Miladu Horákovou, Jana Buchala, Oldřicha Pecla a Závaše Kalandru. K doživotnímu vězení byli odsouzeni Josef Nestával, Jiří Hejda, František Přeučil a Antonie Kleinerová. Zbývající obvinění Bedřich Hostička, Zdeněk Peška, Jiří Křížek, Františka Zeminová a Vojtěch Dundr byli odsouzeni k celkem sto pěti letům vězení. Následná odvolání, která podali všichni čtyři odsouzení k trestu smrti, Nejvyšší soud odmítl. Všechny podané žádosti a prosby o milost, které do Československa přicházely i ze zahraničí (například od Alberta Einsteina), prezident republiky Klement Gottwald zamítl.¹²⁰

Poprava oběšením čtyř odsouzených k trestu smrti byla provedena ráno dne 27. června 1950 na nádvoří věznice Státního soudu v Praze. Ještě před vykonáním rozsudku Milada Horáková napsala o půl třetí ráno v pankrácké věznici svůj poslední dopis, který věnovala svým nejbližším. Jeho úryvek zde citujeme: „*Nejsem bezradná a zoufalá – nehraji, je to ve mně tak klidné, poněvadž mám klid ve svém svědomí... Neplačte – neteskněte moc – je mi to*

¹¹⁷ KAPLAN, K.; PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 67.

¹¹⁸ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces „M. Horáková a spol.“*. Brno: Doplněk, 1996. s. 138.

¹¹⁹ KAPLAN, K.; PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 68.

¹²⁰ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces „M. Horáková a spol.“*. Brno: Doplněk, 1996. s. 158.

takhle lepší než pozvolna umírat. Dlouhou nesvobodu už by mé srdce nevydrželo. Takto se rozletím zase do polí a luk, strání a k rybníkům, na hory i v nížiny. Budu zase nespoutaná, a ten klid a mír. Dejte mi ho – bylo toho tolik, co bylo nutno překonávat – chci už jít. Nebraňte mi svým nářkem... Jdu s hlavou vztyčenou – musí se umět i prohrát. To není hanba. V boji se padá, a co je jiného život než boj. Buďte zdraví! Jsem jen a jen Vaše. Milada.“¹²¹

Těsně před vykonáním samotného rozsudku Milada Horáková pronesla svá poslední slova: *„Padám, padám, tento boj jsem prohrála, odcházím čestně. Miluji tuto zem, miluji tento lid, budujte blahobyť. Odcházím bez nenávisti k vám. Přeji vám to, přeji vám to.“*¹²²

Po procesu s Miladou Horákovou a spol. následovala celá řada tzv. „okrajových“ procesů, které se konaly v dalších krajích. Během nich bylo obžalováno přes šest set osob. V těchto následných procesech přitom jejich organizátoři uplatňovali stejný způsob přípravy, postupů a metod, které se osvědčily v hlavním a vzorovém pražském procesu.

Dva roky po pádu komunistického režimu v roce 1991 československý prezident Václav Havel udělil Miladě Horákové in memoriam Řád Tomáše Garrigua Masaryka I. třídy. Od roku 2004 je 27. červen, den popravy Milady Horákové, považován za významný Den památky obětí komunistického režimu.¹²³

3.1.4.2 Proces s Rudolfem Slánským a dalšími komunistickými funkcionáři

Proces pojmenovaný jako „proces s protistátním spikleneckým centrem“ vznikl na základě Stalinovy teorie o zostřování třídního boje. Jejím obsahem byl boj nejen proti všem nepřátelům komunistického vedení, ale pozornost byla soustředována i do vlastních řad, což znamená, že členové samotné KSČ začali být podezíráni a považováni za ty nejnebezpečnější nepřátele socialismu.

Prvním krokem k samotnému procesu bylo náhlé zatčení brněnského krajského vedoucího tajemníka KSČ Otty Šlinga, k němuž došlo dne 6. října 1950. Otta Šling byl po řadě krutých a nepřetržitých výslechů obviněn ze špionáže a ze spojení s rozvědkami kapitalistických států. Ve své výpovědi, k níž byl pomocí fyzického násilí a psychického nátlaku vyšetřovateli donucen, obvinil ze špionáže nejvyšší komunistické funkcionáře, mezi nimiž jmenoval i Rudolfa Slánského. Vyšetřovatelé si tak ze jmenovaných osob mohli vybrat

¹²¹ HORÁKOVÁ, Milada. *Dopisy Milady Horákové*. Praha: Lidové noviny, 1990. s. 66 - 67.

¹²² Tamtéž, s. 75.

¹²³ OWENS, Laura. Milada Horáková: A mountain that Refused to Move. *The New Presence* [online]. 2006. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=29082500-7ff0-4624-9e4a-ff55116de861%40sessionmgr112&hid=125>>.

představitele, které zasunuli do své konstrukce vnitrostranického spiknutí, jehož cílem bylo odstranit prezidenta Klementa Gottwalda.¹²⁴ V následujících dnech v souvislosti s rozsáhlou politickou kampaní proběhla výměna komunistických funkcionářů doprovázená jejich zatýkáním.

Generální tajemník Rudolf Slánský měl díky svému důvěrnému přátelství s Klementem Gottwaldem roli druhého nejmocnějšího muže ve státě, což se samozřejmě nelíbilo řadě členů komunistického vedení. Kromě nepřátelství spolupracovníků se na Rudolfa Slánského začal zaměřovat i Sovětský svaz, který ho již v předválečném období kritizoval za oportunistickou politiku. Moskvou instruovaní sovětské poradci v Československu začali proto konstruovat nový proces s protistranickým spiknutím, jehož vedoucí postavou se stal československý generální tajemník.¹²⁵

Na Stalinův příkaz Klement Gottwald odvolal Rudolfa Slánského z funkce generálního tajemníka a jmenoval ho místopředsedou vlády. Na podzim 1951 už měli vyšetřovatelé shromážděno velké množství výpovědí, které obsahovaly informace o vedoucí roli Rudolfa Slánského v protistátním spiknutí. Záminkou k jeho zatčení dne 23. listopadu 1951 byl zabavený dopis „Velkému metaři“, který byl podle sovětských poradců adresován Rudolfovi Slánskému, jenž chtěl uprchnout za hranice.¹²⁶

V následujících dnech byli zatčeni Slánského nejbližší spolupracovníci a celá konstrukce spiknutí dostala svou ideologicko-politickou linii. „*Dominoval v ní boj proti sionismu či židovskému buržoaznímu nacionalismu, nazývanému někdy též bojem proti kosmopolitismu. Ve skutečnosti šlo o antisemitismus.*“¹²⁷ Pozdější proces byl tedy zorganizován tak, aby to vypadalo, že bývalý generální tajemník kolem sebe soustředil jen funkcionáře židovského původu.

Od 24. listopadu 1951 do července 1952 byli zatčení komunističtí funkcionáři podrobeni krutým výslechům, jejichž nedílnou součástí bylo mučení, ponižování, urážky, nadávky a vyhrožování. Zároveň v tomto období sovětské poradci, politické instituce a justice formulovali politickou koncepci budoucího soudního procesu. Po úplném morálním zlomu a následných doznáních vyšetřovaných mohl být proces zahájen.

Osm dní trvající proces s Rudolfem Slánským a společníky probíhal od 20. listopadu 1952 u Státního soudu v pražském justičním paláci. Tento vykonstruovaný proces podle předem vypracovaného scénáře fungoval na základě mechanismu na výrobu politických

¹²⁴ KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. s. 95.

¹²⁵ KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 132.

¹²⁶ KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. s. 102.

¹²⁷ KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 147.

procesů. Na jeho tvorbě se v dřívějších letech podíleli mnozí komunističtí funkcionáři, kteří se nyní měli stát jeho oběťmi.

Vězni Rudolf Slánský, Bedřich Geminder, Ludvík Frejka, Josef Frank, Vladimír Clementis, Bedřich Reicin, Artur London, Eugen Löbl, Vavro Hajdů, Karel Šváb, Rudolf Margolius, Otto Fischl, Otto Šling a André Simone byli obviněni z trestných činů velezrady, vyzvědačství, sabotáže a vojenské zrady. Všichni byli označeni za agenty západních zpravodajských centrál podporující sionistické organizace, jejichž cílem bylo vytrhnout Československo ze sovětského tábora a navrátit ho ke kapitalismu.¹²⁸

Jedenáct obžalovaných bylo odsouzeno k trestu smrti oběšením, tři zbývající (Löbl, Hajdů, London) k doživotnímu žaláři. Žalobce Josef Urválek poté pronesl svou závěrečnou řeč: „*Žaluji [jména všech obžalovaných] z toho, že jako trockisticko-titovští, sionističtí, buržoasně nacionalističtí zrádci a nepřátelé československého lidu, lidově demokratického zřízení a socialismu vytvořili ve službách amerických imperialistů a řízení nepřátelskými západními rozvědkami protistátní spiklenecké centrum, podkopávali lidově demokratické zřízení, mařili budování socialismu, poškozovali národní hospodářství, prováděli špionážní činnost, oslabovali jednotu československého lidu a obranyschopnost republiky, aby ji odtrhli od pevného spojení a přátelství se Sovětským svazem, aby likvidovali v Československu lidově demokratický řád, obnovili kapitalismus, znovu zavlekli naši republiku do tábora imperialismu a zničili její samostatnost a nezávislost.*“¹²⁹

Podané žádosti o milost prezident Gottwald zamítl. Rozsudek byl vykonán ráno 3. prosince 1952 na dvoře pankrácké věznice a poslední slova Rudolfa Slánského před popravou zněla: „*Mám to, co jsem si zasloužil!*“¹³⁰ Od počátku roku 1953 ještě probíhaly procesy následné, jež byly prezentovány jako procesy s regionálními odnožemi spikleneckého centra, a jejichž oběťmi se stali další vysocí komunističtí funkcionáři.

Po smrti Josefa Vissarionoviče Stalina a Klementa Gottwalda v roce 1953 nastalo období velmi významných změn v sovětské i československé vnitřní i zahraniční politice, přičemž se změnil pohled i na pořádání zinscenovaných politických procesů. Soudní přelíčení s politickými vězni, která se odehrávala po zrušení Státního soudu u krajských a okresních soudů, neměla od tohoto okamžiku charakter divadla, jež probíhalo podle předem vypracovaného scénáře a s vybraným obecnstvem. Éra veřejných procesů tak byla rokem

¹²⁸ KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 245.

¹²⁹ STRÖBINGER, Rudolf. *Vražda generálního tajemníka*. Brno: Petrov, 1991. s. 94.

¹³⁰ KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 254.

1953 ukončena. Následné procesy se lišily tím, že nebyly doprovázeny dříve obvyklou propagandou a zároveň se jich neúčastnila veřejnost.

Hlavní příčinou nezájmu o velké a veřejné politické procesy, i když menšího významu, byl zejména strach vedoucích komunistických funkcionářů. Ti se obávali především toho, že se sami stanou obětí vykonstruovaného procesu. Dalším důvodem k neveřejným procesům bylo jejich přesvědčení o dostatečně upevněném režimu, který už si své místo nemusel potvrdzovat obviněním dalších občanů a politiků. Komunistické vedení se tak v následujících letech snažilo účast občanů na soudních přelíčeních omezit, v lepším případě zcela vyloučit.¹³¹

3.2 Politické procesy v období od druhé poloviny padesátých let 20. století do pádu režimu v roce 1989

Po zakladatelském období komunistického režimu trvajícím od roku 1948 do roku 1954, následovalo období pomalé a mírné liberalizace, která probíhala v letech 1957 až 1969. V této etapě byly důležitým faktorem amnestie prezidenta republiky a rehabilitace politických procesů.

K první revizi politických procesů došlo v letech 1955 až 1957 pod tlakem mezinárodních okolností, na nichž se významně podílel i kritický příspěvek Nikity Sergejeviče Chruščova o teroru během Stalinovy vlády. V některých státech sovětského bloku se kvůli stížnostem obětí a jejich příbuzných proti nezákonným rozsudkům začaly postupně prověřovat některé procesy. Proto československé komunistické vedení ustavilo v lednu 1955 na návrh tehdejšího tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného první komisi, která se měla zabývat „přezkoumáním některých soudních případů u odsouzených pro protistátní činnost“. Do čela komise byl jmenován tehdejší ministr vnitra a náměstek předsedy vlády Rudolf Barák, který se na některých politických procesech padesátých let 20. století sám aktivně podílel. Závěrečná zpráva komise vydaná v říjnu 1957 obsahovala informace o prozkoumání výsledků politických procesů a ve většině případů potvrdila správnost vynesených rozsudků, na nichž se dohodl především ministr spravedlnosti Alexej Čepička a jeho náměstek Karel Klos ještě před samotným soudním přelíčením.¹³²

¹³¹ KAPLAN, K.; PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 45.

¹³² VOREL, J. Postavení a role rehabilitačních komisí ÚV KSČ. In *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech: Díl I*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003. s. 166.

Na základě závěrečné zprávy Barákovy komise došlo do roku 1960 a během něj v několika případech ke zmírnění a nepatrnému snížení trestů. Odsouzení byli z vězení propuštěni po vydání amnestií prezidenta Antonína Novotného, kterého k tomu vedly již zmíněné vnější sovětské tlaky i stížnosti obětí a jejich rodinných příbuzných. Amnestovaní bývalí vězni se začali dožadovat své rehabilitace a Novotnému odesílali další stížnosti, v nichž se zaměřovali na kritiku nezákonného počínání bezpečnostních, justičních a vězeňských orgánů. Z toho důvodu nařídil Antonín Novotný v září 1962 zahájit činnost druhé rehabilitační komise.¹³³ Zároveň také vydal další amnestie, a to roku 1962 a 1965.

V čele druhé rehabilitační komise stanul tajemník ÚV KSČ a člen vedení KSČ, Drahomír Kolder. Jeho dalšími spolupracovníky byli opět prokurátoři a aktivní tvůrci politických procesů padesátých let 20. století. Úkolem nově ustavené komise bylo posoudit soudní zákonnost a správnost vynesených rozsudků. Dalším cílem Kolderovy komise byla úprava nesprávných výsledků předchozí Barákovy komise, která ke svým výsledkům dospěla na základě neobjektivního ideologického náhledu. V závěrečné zprávě druhé komise byly předloženy důkazy o vykonstruovaných politických procesech, čímž byl položen základ pro prosazení rehabilitace odsouzených vězňů. Významným počinem Kolderovy komise byla i otázka osobní odpovědnosti, jejíž zodpovězení mělo za následek propuštění vedoucích pracovníků justice a bezpečnosti z vedoucích míst. Druhá komise ukončila svou činnost v dubnu 1963.¹³⁴

S výsledkem Kolderovy komise však nesouhlasila skupina tzv. slovenských buržoazních nacionalistů v čele s Gustávem Husákem a Ladislavem Novomeským. Své odsouzení považovali za nesprávné a dožadovali se plné rehabilitace. Na základě jejich protestu proto byla dne 22. června 1963 vytvořena zvláštní Barnabitská rehabilitační komise s předsedou Jozefem Lenártem, která dostala svůj název podle bývalého kláštera na Hradčanském náměstí v Praze, kde se její členové scházeli. Komise svou závěrečnou zprávu předložila ve dnech 18. až 19. prosince 1963 ÚV KSČ. Původní rozsudek byl touto zprávou zrušen a Gustáv Husák i s dalšími buržoazními nacionalisty byli osvobozeni a rehabilitováni.¹³⁵

V následujících letech tak byla řada propuštěných vězňů zbavena nálepky „po právu odsouzených zločinců“ a v celkovém vývoji společnosti se začaly uplatňovat principy liberalizace. Nový generální tajemník ÚV KSČ Alexandr Dubček usiloval o reformu socialismu, která měla spočívat v obnově a demokratizaci občanské společnosti.

¹³³ KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. s. 270.

¹³⁴ VOREL, J. Postavení a role rehabilitačních komisí ÚV KSČ. In *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech: Díl I*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003. s. 168.

¹³⁵ Tamtéž, s. 169.

Jeho reformní snahy o obnovu pluralitního systému také podporovaly přibývající žádosti lidí, kteří požadovali trestní postih pro všechny komunistické funkcionáře, příslušníky StB a justice i zaměstnance soudů a prokuratury, již se podíleli na bezpráví páchaném ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století. V době Pražského jara proto byla ustavena v pořadí již čtvrtá rehabilitační komise, jejímž předsedou se stal tajemník Středočeského krajského výboru KSČ, Jan Piller. Pole působnosti komise však bylo rozšířeno mimo jiné i o návrhy opatření, jež by znemožnily opakování podobných nezákonností v budoucnosti. Komisi byly zároveň zpřístupněny do té doby tajné a nepřístupné archivní fondy, jež obsahovaly důležité informace o komunistické perzekuci.¹³⁶

Fakta o nezákonných represích začala být zveřejňována v československých sdělovacích prostředcích formou otřesných svědectví, následkem čehož se o krutých vyšetřovacích metodách a postupech dozvěděli do té doby jen propagandou informovaní občané. Původní záměr Pillerovy komise o zveřejnění celé pravdy byl však přerušen vojenskou okupací státy Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968. Ze strachu před možnými postihy v únoru 1969 většina členů komise odmítla podepsat první variantu závěrečné zprávy. Podle nich totiž byla příliš antisovětská a antisocialistická, nebyla pojata třídně a období několika let po únoru 1948 líčila příliš dramaticky. Z toho důvodu byla původní varianta závěrečné zprávy přepracována, přičemž z ní byly vyňaty pasáže o sovětských poradcích a o politice SSSR. Po odevzdání zprávy a odstranění Alexandra Dubčeka z čela KSČ byla komise rozpuštěna.¹³⁷

Současně s šetřením Pillerovy komise byl v důsledku uvolňování poměrů v politice i ve společnosti vydán nový zákon č. 82/1968 Sb., který zahájil další vlnu rehabilitací. Na základě tohoto zákona byli zproštěni absurdní obžaloby například generálové Karel Kutlvašr a Heliodor Píka. Rozsudek byl zrušen také Miladě Horákové, avšak kvůli vojenské okupaci k obnovení procesu s Miladou Horákovou a spol. a jeho následné rehabilitaci nedošlo.

Po obsazení československého území vojsky Varšavské smlouvy následovala druhá vlna politický procesů, která měla znovuoživit režim inspirovaný duchem padesátých let 20. století. Politické procesy následující po srpnové invazi sice postrádaly brutální vyšetřovací praktiky velkého rozsahu, nicméně definitivně je ještě neopustily. Tyto neveřejné procesy se však s politickými procesy padesátých let 20. století nedají srovnávat. Kvůli jejich velkému množství a rozmanitosti se jimi v naší práci proto nebudeme zabývat.

¹³⁶ KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. s. 319-320.

¹³⁷ VOREL, J. Postavení a role rehabilitačních komisí ÚV KSČ. In *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech: Díl I*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003. s. 169-170.

V sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století k politickým procesům docházelo i nadále nejen v ČSR, ale i v ostatních státech sovětského bloku. Avšak komunistické vedení se než trestáním nepřátel spíše zabývalo nebezpečím, které spatřovalo v nově se formující opozici. Podmínky pro úplnou rehabilitaci odsouzených v politických procesech tak vytvořil až pád komunistického režimu v roce 1989. Na základě rehabilitačního zákona č. 119 z roku 1990 byli zbývající odsouzení zbaveni absurdních rozsudků. Mnoho odsouzených se však tohoto zproštění obvinění nedožilo.

4 SITUACE PŘED PÁDEM REŽIMU

Historickými událostmi, které měly významný vliv na pád komunistického režimu, jsme se zabývali v první kapitole. V následující kapitole proto charakterizujeme způsoby perzekuce členů opozice na vzorovém příkladu dramatika a spisovatele Václava Havla. Zhodnotíme také celkovou politickou situaci od poloviny listopadu 1989 do prvních svobodných voleb v roce 1990, přičemž se zaměříme zejména na činnost Občanského fóra. Součástí této kapitoly bude i stručný přehled nejdůležitějších institucí a organizací České republiky, které se v současné době zabývají vědeckým výzkumem komunistického režimu včetně perzekuce československých politických vězňů.

4.1 Perzekuce a věznění členů opozice

Nejrepressivnější vlna politických procesů padesátých let 20. století byla ukončena soudními rehabilitacemi a amnestiemi prezidenta Antonína Novotného. Po Pražském jaru 1968 a v období následné normalizace se komunistický režim dokázal vypořádat také se všemi, kteří se snažili jakýmkoliv způsobem vzdorovat proti okupaci československého území vojsky Varšavské smlouvy. Tímto obdobím však represivní cesta, kterou se komunistický režim ubíral, ještě nebyla zcela ukončena.

V sedmdesátých letech 20. století se představitelé komunistického režimu začali soustřeďovat na členy nově se formující opozice, v jejímž čele stálo sdružení neformální občanské iniciativy bojující za dodržování občanských a lidských práv – Charta 77. Chartisté, snažící se o nápravu poměrů v republice, začali bojovat za svobodnější vyjadřování názorů a zapojili se i do politických záležitostí Československa. Komunistické vedení proto usilovalo o potlačení všech pokusů, prostřednictvím kterých občané vyjadřovali svůj vzdor proti oficiální politice.

Komunistický režim se zaměřil zejména na likvidaci nejnebezpečnějších disidentů, mezi které patřil i významný český dramatik a spisovatel Václav Havel. Ten byl krátce po vydání Prohlášení Charty 77 vzat do vazby, kde byl podroben několika výslechům. Na svobodu byl propuštěn po pěti měsících vazby. V následném soudu byl Václavu Havlovi vyměřen trest za poškozování zájmů republiky v cizině na čtrnáct měsíců s podmínkou.

I přes to, že od výslechových metod padesátých let 20. století bylo dávno upuštěno, represivní cestu komunistický režim dosud neopustil a perzekuce probíhala až do pádu komunistického režimu v roce 1989, i když v jiné podobě a podstatně menším rozsahu. Nadále byli chartisté ve vězení vystaveni dezinformacím, psychickému nátlaku, fyzickým

výhrůžkám a ponižování, ostré cenzuře soukromých dopisů a naprosto nedostatečným hygienickým podmínkám, přičemž soukromí neměli ani v návštěvní místnosti, která byla odposlouchávána. Represivní cestou se režim ubíral i mimo vězení, kde se soustřeďoval zejména na štvavou kampaň v novinách, propouštění ze zaměstnání, odebrání řidičských i občanských průkazů a pasů, odpojování telefonů, prohlídky vozu, nesmyslné finanční pokuty a stálý policejní dohled Veřejné bezpečnosti nebo StB.

Dne 24. dubna 1978 sedmnáct disidentů Charty 77 ustavilo Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, který nabízel pomoc všem lidem, „kteří byli kvůli svému přesvědčení a názorům neoprávněně vystaveni trestnímu stíhání, justiční zvlí nebo dalším formám útlaku.“¹³⁸ Posláním VONSu tak bylo bojovat proti policejní i soudní nespravedlnosti a zneužívání moci, a přitom zaznamenávat konkrétní případy zavírání méně významných chartistů a disidentů. Členové výboru jednotlivé případy zrekonstruovali, navázali styky s rodinou postiženého a podle potřeby ji finančně podporovali. Rok 1978 byl významný i pro Státní bezpečnost, jež do svých vyšetřovacích metod zavedla metodu „neznámý pachatel“. Úkolem „neznámých pachatelů“ bylo především chartisty na veřejnosti znervózňovat a vyprovokovat je k fyzickému útoku proti veřejnému činiteli, za který byli následně zavíráni a vězněni.¹³⁹

Činnost VONSu byla pro komunistické vedení a StB velkou překážkou, a proto bylo několik jeho zakládajících členů včetně Václava Havla dne 29. května 1979 zatčeno. Proces proti Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných měl činnost československé opozice nejen ohrozit, ale v nejlepším případě i ukončit. Soudní přelíčení probíhalo 22. října 1979 ve Spálené ulici v centru Prahy. Hlavním úkolem předsedy senátu bylo usvědčit šestici obžalovaných z podvracení republiky v organizované skupině, což se mu nakonec povedlo. Václav Havel byl ve čtyřiceti třech letech odsouzen na čtyři a půl roku nepodmíněně. Svůj trest si odpykával především ve věznicích v Ruzyni, v Heřmanicích a na Borech, a to až do roku 1983, kdy byl ze zdravotních důvodů propuštěn na svobodu.¹⁴⁰ Na znamení své lidské tváře a následkem své osobní zkušenosti s vězením prezident Gustáv Husák v amnestii z roku 1985 zbývajících deset měsíců trestu Václavu Havlovi prominul. Soud s VONSem se tak stal posledním větším politickým procesem komunistického režimu.

Avšak ihned po zatčení Václava Havla a dalších organizátorů Charty 77 se disident začal hroutit. Jednotliví disidenti byli pod permanentním tlakem StB, jež používala vůči svým

¹³⁸ FORMÁČKOVÁ, Marie. *Václav Havel: Život jako absurdní drama*. Praha: Ikar, 2012. s. 70.

¹³⁹ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Praha: Paseka, 2009. s. 144.

¹⁴⁰ FORMÁČKOVÁ, Marie. *Václav Havel: Život jako absurdní drama*. Praha: Ikar, 2012. s. 69.

protivníkům metody intenzivního otevřeného teroru. Neustálé zesilování policejního nátlaku vyústilo až v návrh aktivních politických odpůrců, kteří se rozhodli činnost VONSu zrušit. V roce 1982 bylo však stupňování represí ukončeno, čímž byl nastartován pomalý mocenský sestup celého komunistického režimu. Do roku 1989 se tudíž už žádný hromadný proces s politickou opozicí nekonal.¹⁴¹

Propuštění disidenti v roce 1983 začali dávat najevo svou vězením nezlomenou odhodlanost. Václav Havel se v následujících letech na svobodě zviditelňoval především veřejným vystupováním, literární tvorbou, světovými inscenacemi svých divadelních her, stykem s druhou generací undergroundu a korespondencí s osobnostmi západní demokracie. I přes stálé monitorování příslušníky policie se však těšil relativní svobodě.

Po nástupu Michaila Sergejeviče Gorbačova do sovětské vlády se v ČSR začaly poměry v kultuře i v politice měnit. Občané organizovali zakázané masové demonstrace, pouliční protesty a manifestace ke Dni lidských práv. Projevy společenského neklidu byly potlačovány brutálními zásahy policie, jež doprovázelo rozsáhlé zatýkání, kterému se opět nevyhnul ani Václav Havel. Krizi komunistického režimu si však začali uvědomovat i obyčejní občané, kteří setkáváním s chartisty, disidenty a představiteli undergroundu riskovali pozornost policie.

Zahraniční rozhlas Svobodná Evropa krátce po zatčení Václava Havla odvysílal výzvu k jeho propuštění. Po ustavení Iniciativy kulturních pracovníků začali žádost o propuštění podepisovat osobnosti tehdejšího kulturního života, a to především filmoví režiséři, spisovatelé, výtvarníci, herci a zpěváci. Byl to tak první okamžik, kdy se proti komunistickému režimu dokázali postavit i konformní umělci.¹⁴²

Poslední měsíce existence komunistické vlády jsou charakteristické chaosem v ústředí a všeobecnou nejistotou. KSČ se tak postupně vzdala moci nejen kvůli obavě zasáhnout proti nejslavnějšímu disidentovi, ale také z toho důvodu, že přestala cítit oporu v Sovětském svazu, který se přeorientoval na budování dobrých vztahů se Západem. Po vzniku Občanského fóra bylo všem jasné, že období komunistického teroru spěje ke svému zániku.

4.2 Občanské fórum a jeho dialog s komunistickou mocí

Z politického hlediska patří k důležitým okamžikům listopadové revoluce založení Občanského fóra, k němuž došlo v neděli 19. listopadu 1989 v Činoherním klubu v Praze.

¹⁴¹ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Praha: Paseka, 2009. s. 180.

¹⁴² Tamtéž, s. 200.

Jeho ústřední postavou se stal, stejně jako v Chartě 77, český disident, spisovatel a dramatik Václav Havel. Na Slovensku vznikla obdobná organizace s názvem Verejnost' proti násiliu.

Občanské fórum se definovalo jako „otevřené hnutí, na jehož práci se podílejí všichni demokraticky smýšlející občané – představitelé nezávislých iniciativ, studentů, uměleckých svazů, politických stran Národní fronty (ČSS, ČSL i KSČ), církví atd.“¹⁴³ V průběhu následujících listopadových dnů se OF stalo rozhodující politickou silou, jež se významně podílela na transformaci komunistického systému v systém demokratický.

Občanské fórum se stalo reprezentantem veřejnosti a postupně začalo zdokonalovat svou vnitřní strukturu a organizaci. Za svůj hlavní cíl si vytyčilo shromáždit občanské síly a nastolit dialog s představiteli státní moci. V prvních dnech svého působení se představitelé OF scházeli především v Praze ve výtvarné galerii U Řečických a v prostorách divadla Laterna magika.¹⁴⁴

Zpočátku se OF na výkonu státní moci nechtělo podílet. Jeho hlavním úkolem byla aktivizace občanské společnosti a vytvoření celospolečenského tlaku na komunistické vedení, který měl vyústit v politické změny, jež se projeví v odstoupení zkompromitovaných stranických a státních komunistických funkcionářů. Zároveň mělo dojít k propuštění neprávem odsouzených politických vězňů, zrušení Lidových milicí, vypuštění článků o vedoucí úloze KSČ a marxismu-leninismu jako státní ideologie z ústavy a k přijetí základních demokratických zákonů, jež se stanou základním předpokladem budoucích svobodných voleb. V prvním revolučním týdnu se OF postavilo do čela spontánních demonstrací, které donutily představitele ÚV KSČ v čele s Miloušem Jakešem k odstoupení ze svých funkcí. V neděli 26. listopadu 1989 zorganizovali členové OF první dialog Václava Havla s předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem, během něhož představitelé OF formulovali svou politickou strategii a předsedu vlády seznámili s generální stávkou, která měla proběhnout 27. listopadu 1989.¹⁴⁵

Na žádost OF prezident republiky Gustáv Husák v neděli 3. prosince 1989 jmenoval novou koaliční federální vládu, v níž převažovali komunisté. To se samozřejmě nelíbilo veřejnosti, která na složení nově sestaveného kabinetu reagovala hned následující den, v pondělí 4. prosince 1989, rozsáhlými demonstracemi a podepisování protestních peticí.¹⁴⁶ Na základě mohutné vlny veřejného odporu byla v neděli 10. prosince 1989 předsedou vlády

¹⁴³ SUK, Jiří. *Občanské fórum: listopad – prosinec 1989. 1. Díl – události*. Brno: Doplněk, 1997. s. 11.

¹⁴⁴ KRISOVÁ, Eda. *Václav Havel: životopis*. Brno: Atlantis, 1991. s. 149.

¹⁴⁵ SUK, Jiří. *Občanské fórum: listopad – prosinec 1989. 1. Díl – události*. Brno: Doplněk, 1997. s. 17.

¹⁴⁶ HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě: Díl I.: Revoluce či co?* Praha: Volvox Globator, 1999. s. 130.

ČSSR Mariánem Čalfou jmenována nová, skutečně koaliční vláda, z níž se později vytvořila vláda tzv. „národního porozumění“.

Vznik vlády národního porozumění byl považován za zásadní mezník polistopadového vývoje. Poprvé byl zasažen mocenský monolit komunistické strany, protože klíčové resorty exekutivy začaly kontrolovat nastupující demokratické síly. Se vznikem nové vlády zároveň abdikoval komunistický prezident Gustáv Husák. Na jeho místo zvolilo OF svého kandidáta Václava Havla.¹⁴⁷

Český nestraník a nekomunista Václav Havel byl dne 29. prosince 1989 v 10 hodin a 20 minut ve Vladislavském sále Pražského hradu jednohlasně všemi poslanci Federálního shromáždění zvolen československým prezidentem.¹⁴⁸

První poválečná svobodná volba prezidenta republiky se tak stala totálním završením listopadových revolučních dnů. Zhruba o půl roku později se ve dnech 8. a 9. června 1990 konaly historicky první svobodné polistopadové volby, kterých se zúčastnilo neuvěřitelných 97 % voličů, a v nichž zvítězilo Občanské fórum.¹⁴⁹ Cesta k nově se formující demokratické společnosti tak byla po dlouhých letech komunistické nadvlády konečně zahájena.

4.3 Problematika bývalých politických vězňů v demokratické společnosti

V lednu roku 1990 nově zvolený prezident Václav Havel vyhlásil rozsáhlou amnestii, díky které bylo necelých dvacet tři tisíc politických vězňů propuštěno na svobodu. Amnestie tisíců odsouzených měla velký vliv i na hospodářství, jelikož propuštěním vězňů přišlo mnoho státních podniků o levnou pracovní sílu. V následujících letech byl však tento prezidentův krok odborníky i veřejností často kritizován. Amnestovaní vězni v mnoha případech neměli žádné zázemí, kam by se mohli vrátit a většina z nich nedisponovala ani žádnými finančními prostředky. Z toho důvodu mnoho z nich obsadilo nádražní budovy a začalo páchat trestné činy, čímž došlo k výraznému nárůstu kriminality. S odstupem času se však zjistilo, že jde o dezinformaci, kterou vyprodukovali sdělovací prostředky za účelem poškodit nejen samotného Václava Havla, ale i celou nastupující demokratickou scénu.¹⁵⁰

¹⁴⁷ SUK, Jiří. *Občanské fórum: listopad – prosinec 1989. 1. Díl – události*. Brno: Doplněk, 1997. s. 29.

¹⁴⁸ HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě: Díl I.: Revoluce či co?* Praha: Volvox Globator, 1999. s. 143.

¹⁴⁹ KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinnosti: Česká politika 1989-1997*. Brno: Barristen & Principal, 2010. s. 29.

¹⁵⁰ První krok Václava Havla v úřadu – rozsáhlá amnestie. *ČT 24* [online]. 1. 1. 2010. [cit. 6. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/76696-prvni-krok-vaclava-havla-v-uradu-rozsahla-amnestie/>>.

Vydáním této historicky nejrozsáhlejší amnestie chtěl Václav Havel všem odsouzeným prominout tresty, které jim udělil již svržený režim. Jak sám v rozhovoru s Karlem Hvižďalou uvedl: „*Bylo třeba dát jasně najevo, že se zásadně mění poměry a že se chceme rozejít i se vším pokleslým, čím se vyznačovala komunistická justice*“.¹⁵¹

S formující se demokratickou společností začala vznikat i celá řada nových institucí a organizací, jež se věnovaly problematice politických vězňů a komunistického režimu. Dne 30. ledna 1990 vznikla dobrovolná organizace s názvem Konfederace politických vězňů České republiky (dále jen KPV ČR), která se stala nástupnickým orgánem Klubu 231. Mezi KPV ČR a K 231 však neexistuje kontinuita. Po ustavení K 231 totiž režim proti jeho činnosti ihned tvrdě zakročil, v důsledku čehož došlo k jeho zrušení v roce 1968. KPV ČR tak tedy na tradici Klubu bývalých politických vězňů pouze navazuje.

KPV ČR sdružuje politické vězně komunistického režimu bývalé Československé republiky, osoby činné v protikomunistickém odboji, osoby nespravedlivě odsouzené za údajné trestné činy a osoby, které byly z politických důvodů nuceny Československo opustit. Členy této organizace jsou tedy političtí vězni, kteří byli v období od 25. února 1948 do pádu komunistického režimu v roce 1989 vystaveni nebývalému teroru a odsouzení československými soudy pro politický odboj nebo politický odpor proti bývalému režimu.¹⁵²

V současnosti se KPV ČR zaměřuje především na důstojné uctívání památky obětí komunistického režimu. Úkolem této organizace je také snaha upozornit na perzekuci československých politických vězňů, jež se stala nedílnou součástí dějin Československa i České republiky. Členové KPV ČR zpřístupňují tyto historické události široké veřejnosti a seznamují s nimi zejména mladou generaci, a to prostřednictvím nejruznějších muzeí, skanzenů, pomníků a památníků. Mezi nejvýznamnější z nich patří Muzeum třetího odboje v Příbrami, skanzen tábora Vojna v obci Lešetice u Příbrami a Památník obětem zla v Plzni-Doudlevcích. Bývalí účastníci protikomunistického odboje zároveň usilují o nápravu těchto zločinů právní cestou. Dodnes však marně čekají na morální satisfakci, které by se jim dostalo po potrestání konkrétních žijících osob, jež se v padesátých i dalších letech 20. století podílely na krutých výsleších a mučení neprávem odsouzených politických vězňů.¹⁵³

Kromě Konfederace politických vězňů v České republice existuje také řada dalších institucí, jež se snaží mapovat éru komunistického režimu v Československu. Mezi nejvýznamnější z nich patří Ústav pro studium totalitních režimů (dále jen ÚSTR). Členové

¹⁵¹ Václav Havel o amnestii. [vaclavhavel-library.org](http://www.vaclavhavel-library.org) [online]. 7. 1. 2013. [cit. 6. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.vaclavhavel-library.org/cs/index/novinky/501/vaclav-havel-o-amnestii>>.

¹⁵² Kdo jsme. [kpvcz.cz](http://www.kpv-cr.cz) [online]. [cit. 6. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.kpv-cr.cz/kdo-jsme/>>.

¹⁵³ Kdo jsme. [kpvcz.cz](http://www.kpv-cr.cz) [online]. [cit. 6. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.kpv-cr.cz/kdo-jsme/>>.

ÚSTR se zabývá vědeckým zkoumáním komunistického režimu a snaží se veřejnosti zpřístupnit mnoho archivních dat, které mají zabránit zkreslování informací o československé historii. ÚSTR se rovněž zabývá dějinami protikomunistického odboje a seznamuje širokou veřejnost s nejdůležitějšími dokumenty tehdejšího režimu.

Součástí badatelské činnosti pracovníků ÚSTR jsou i mnohé projekty seznamující s konkrétními osudy lidí, kteří zahynuli při pokusu o překonání státních hranic. Tyto projekty se také soustřeďují na zveřejňování stručných životopisů popravených osob a na výpovědi pamětníků, kteří vystupují na veřejnosti a účastníky nejrůznějších akcí seznamují se svými vlastními zážitky. ÚSTR se také zaměřuje na zdokonalení školního vzdělávání zařazením témat z moderních dějin. Nabízí řadu kurzů, seminářů a workshopů pro pedagogy, konkrétní výukové materiály a filmové ukázky, které lze během výuky využít.

Mezi další významné projekty pracovníků ÚSTR patří například projekt s názvem Paměť národa, který představuje rozsáhlou sbírku vzpomínek pamětníků významných historických událostí 20. století, a to nejen z České republiky, ale i z celé Evropy. V současné době lze v badatelně Paměti národa nalézt záznamy vzpomínek politických vězňů padesátých a následujících let 20. století. Veřejnosti přístupné jsou i vzpomínky odsouzených duchovních a disidentů, stejně jako výpovědi politických funkcionářů a představitelů Státní bezpečnosti. Uložená svědectví přitom mají různou formu. Jde o nejrůznější audio a video ukázky, životopisné texty, fotografie, deníky a archivní dokumenty.¹⁵⁴

Druhou nejvýznamnější institucí je Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky (dále jen ÚSD AV ČR), která se zabývá zkoumáním českých a československých dějin po roce 1938 v mezinárodním kontextu. ÚSD AV ČR rovněž pořádá celou řadu nejrůznějších projektů, workshopů, mezinárodních konferencí a specializovaných symposií. Pracovníci ústavu také spolupracují s orgány státní a územní správy i s akademickými a univerzitními institucemi, stejně jako s institucemi zahraničními. Současnému čtenáři členové ústavu přibližují moderní historii prostřednictvím oborového časopisu s názvem Soudobé dějiny.¹⁵⁵ Další společenskou organizací, jež se zabývá zpracováním tématem, je například Sdružení bývalých politických vězňů.

Problematické perzekuce československých politických vězňů se také věnuje celá řada dalších projektů a dokumentárních cyklů. Mezi nejvýznamnější z nich řadíme nevládní a neziskový projekt Političtí vězni, „jehož účelem je eticky zachytit a uchovat paměť a životní

¹⁵⁴ *Co je Paměť národa*. pametnaroda.cz [online]. [cit. 9. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.pametnaroda.cz/page/index/title/what-is-memory-of-nations>>.

¹⁵⁵ TŮMA, Oldřich. *O ústavu*. [online]. usd.cas.cz [cit. 9. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.usd.cas.cz/cs/historie-ustavu-pro-soudobe-dejiny>>.

*zkušenosti bývalých politických vězňů a vězenkyň – očitých svědků a aktérů historických událostí“.*¹⁵⁶ Dalšími projekty a dokumentárními cykly s názvem Bojovníci proti totalitě pohledem dětí, Děti padesátých let a Příběhy bezpráví se z důvodu rozsahu naší práce nebudeme zabývat. Jednotlivé projekty lze však podrobněji prostudovat na příslušných webových stránkách.

¹⁵⁶ *Více o projektu.* politictivezni.cz [online]. [cit. 9. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.politictivezni.cz/vice-o-projektu.html>>.

5 PEDAGOGICKÁ APLIKACE

Poslední kapitola bude zaměřena na aplikaci zpracovaného tématu o perzekuci československých politických vězňů do výuky. Při samotném pedagogickém zpracování v podobě aplikace tématu práce do praxe se budeme soustředit především na základní a gymnaziální vzdělávání. Budeme vycházet z platných kurikulárních dokumentů, a to z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) z roku 2013 a z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnaziální vzdělávání (dále jen RVP GV) z roku 2009. Pokusíme se vymezit konkrétní vzdělávací oblasti, vzdělávací obory a průřezová témata (dále jen PT), v nichž by se dalo toto téma využít. Zároveň také vyhotovíme návrh pracovního listu, který by bylo možné ve výuce použít a návrhy plánu jednotlivých výukových jednotek.

5.1 Zařazení tématu v příslušných RVP

Podle RVP ZV lze problematiku perzekuce československých politických vězňů zařadit do vzdělávací oblasti Člověk a společnost, která se soustřeďuje na dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí. Pod tuto vzdělávací oblast spadají vzdělávací obory Dějepis a Výchova k občanství. Zpracované téma lze využít také v několika průřezových tématech, a to zejména ve Výchově demokratického občana, ve Výchově k myšlení v evropských a globálních souvislostech a v Mediální výchově.

Podle RVP GV lze téma perzekuce politických vězňů využít opět ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost, a to konkrétně ve vzdělávacích oborech Dějepis a Občanský a společenskovědní základ. Vzdělávací oblast Člověk a společnost obohacená o nové obsahové prvky totiž využívá společenskovědní poznatky získané v základním vzdělávání a u žáků posiluje respekt k základním principům demokracie.

Ve vzdělávacím oboru Dějepis na druhém stupni základních škol a v příslušných ročnících nižšího stupně víceletého gymnázia lze zpracované téma využít například ve vzdělávacím obsahu Moderní doba, jehož součástí je učivo o komunismu a dalších totalitních systémech, nebo ve vzdělávacím obsahu Rozdělený a integrující se svět, do něhož spadá učivo věnující se vnitřní situaci v zemích východního bloku a také učivo věnující se vývoji Československa v letech 1945 až 1989.

Na gymnáziích lze uvedené téma vyučovat ve vzdělávacím obsahu Moderní doba II – Soudobé dějiny, a to konkrétně v učivu pojednávajícím o politickém, hospodářském

a sociálním vývoji v zemích východního bloku včetně Československé republiky. Vhodné je i učivo o Sovětském svazu jako světové velmoci, která měla významný vliv na celkovou politickou a hospodářskou situaci v Československu, stejně jako na samotný průběh politických soudních procesů. Součástí by mělo být i učivo o vzniku, vývoji a pádu komunistického režimu včetně jeho důsledků pro současnou společnost.

Ve vzdělávacím oboru Výchova k občanství na druhém stupni základních škol a v příslušných ročnících nižšího stupně víceletého gymnázia lze téma o perzekvovaných politických vězních využít ve vzdělávacím obsahu Člověk ve společnosti, do něhož spadá učivo o významných osobnostech naší vlasti (například o Miladě Horákové a Václavu Havlovi) a o morálce a svobodě. Dalším důležitým vzdělávacím obsahem je Člověk, stát a právo, které zahrnuje učivo o právních základech státu, principech demokracie, soustavě soudů, protiprávním jednání a o poškozování lidských práv.

Na gymnáziích lze uvedené téma vyučovat ve vzdělávacím oboru Občanský a společenskovědní základ, jehož součástí jsou vzdělávací obsahy Člověk jako jedinec, Občan ve státě a Občan a právo. Konkrétně lze zpracované téma využít v učivu, které se zaměřuje na náročné životní situace, principy a podoby demokracie, lidská práva, znaky a funkce ideologie marxismu-leninismu, právo a spravedlnost a soudní řízení.

Problematiku týkající se perzekuce československých politických vězňů lze využít i v několika průřezových tématech. Průřezová témata jsou povinnou součástí základního i gymnaziálního vzdělávání, jelikož představují aktuální problémy současného světa a působí na osobnost žáka v oblasti rozvoje jeho postojů a hodnot. PT Výchova demokratického občana nabízí možnost aplikace zpracovaného tématu v podobě učiva, které se věnuje lidským a občanským právům, jež byla během komunistického režimu v Československu permanentně porušována. Do PT Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech je vhodné zařadit učivo věnující se klíčovému mezníku evropské historie, kam bychom mohli zařadit tyto historické události a mezníky: „vítězný“ únor 1948, Pražské jaro 1968 a Sametovou revoluci. Téma o perzekuci politických vězňů lze vyučovat i v rámci PT Mediální výchova, a to konkrétně v učivu, jež zahrnuje kritické vnímání mediálních sdělení, která jsou v rozporu s realitou. Významnou součástí je i tematika mediální manipulace s událostmi týkajícími se procesu s Miladou Horákovou a spol. a procesu s Rudolfem Slánským a spol. Žáci by se měli zamyslet nad tím, jak tehdejší sdělovací prostředky ovlivňovaly pohled československých občanů na odsouzené „nepřátele socialismu“. Důležitou součástí výuky v rámci zmíněného průřezového tématu by mělo být i zhodnocení vlivu propagandy na československé občany, kteří žili v období komunistického režimu v ČSR.

5.2 Návrh časově tematického plánu

Téma Perzekuce politických vězňů v Československu v letech 1948 až 1989 budeme aplikovat do praxe prostřednictvím RVP GV. Zvolené téma navrhujeme zařadit do předmětu Dějepis ve čtvrtém ročníku gymnázia. Vzhledem k mnoha mezipředmětovým vazbám je však možné některé aktivity a přílohy použít i v ostatních vyučovacích předmětech, přičemž největší uplatnění spatřujeme ve vyučovacím předmětu Občanský a společenskovední základ.

Návrh časově tematického plánu zpracovává téma perzekuce československých politických vězňů v pěti výukových jednotkách, přičemž jedna výuková jednotka představuje 45 minut. Tento časově tematický plán lze zařadit do konkrétního Školního vzdělávacího programu daného gymnázia. K časově tematickému plánu jsou přidány i podrobněji rozpracované plány výukových jednotek, v nichž se promítají konkrétní způsoby realizace jednotlivých vyučovacích hodin.

Navržený časově tematický plán a plány konkrétních výukových jednotek u žáků rozvíjí klíčové kompetence, které představují „*soubor vědomostí, dovedností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a pracovní uplatnění.*“¹⁵⁷ Tyto klíčové kompetence se přitom navzájem prolínají a doplňují. V navržených plánech výukových jednotek se nejvíce uplatňuje kompetence k učení a kompetence komunikativní. Důležité místo zde má i kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální i kompetence občanská.

Časově tematický plán	
Téma:	Perzekuce československých politických vězňů
Programový cíl:	Žák objasní důvody vzniku a existence československých politických procesů během komunistického režimu, vyplní pracovní list, charakterizuje proces s Miladou Horákovou a spol. a kriticky zhodnotí úlohu komunistické propagandy v dobovém tisku. Žák se vyjadřuje kultivovaně a jazykově správně a je ochoten svými názory přispět do diskuze.
Způsob ověření programového cíle:	Rozhovor, diskuze, pozorování, kontrola pracovních listů

¹⁵⁷ *Klíčové kompetence*. [online]. Národní ústav odborného vzdělávání [citováno 3. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.nuov.cz/kurikulum/klicove-kompetence-1>>.

Výuková jednotka	Specifické cíle	Způsob ověření specifického cíle	Učivo	Hlavní strategie	Pomůcky
1. hodina	Žák vyjmenuje důvody perzekuce politických vězňů v době komunismu.	Rozhovor, kontrola otázek k odbornému článku	Uvedení do problematiky politických vězňů	Rozhovor, práce s odborným textem ve dvojicích	Příloha č. 1 do dvojice
2. hodina	Žák charakterizuje politické procesy 50. let 20. století	Rozhovor	Politické procesy 50. let 20. století očima odborníků	Videoprojekce, diskuze	Dataprojektor, PC s přístupem k internetu
3. hodina	Žák vyhledá základní informace o životě Milady Horákové.	Kontrola vyplněného životopisu	Proces s M. Horákovou a spol. (1. část)	Rozhovor, samostatná práce	Příloha č. 2 pro každého žáka
4. hodina	Žák kriticky zhodnotí úlohu propagandy v dobovém komunistickém tisku.	Rozhovor, kontrola otázek k novinovým článkům	Proces s M. Horákovou a spol. (2. část)	Rozhovor, videoprojekce, práce s novinovými články ve dvojici	Příloha č. 3 do dvojice, dataprojektor, PC s přístupem k internetu
5. hodina	Žák objasní důvody existence politických procesů a charakterizuje proces s Miladou Horákovou a spol.	Rozhovor, kontrola pracovních listů	Shrnutí poznatků o politických procesech 50. let 20. století	Rozhovor, samostatná práce	Příloha č. 4 a Příloha č. 5 pro každého žáka

5.3 Návrh plánů výukových jednotek

Návrh plánů jednotlivých výukových jednotek přibližuje průběh výuky v konkrétních vyučovacích hodinách. Každý plán obsahuje výukové cíle, kterých má být v průběhu výuky dosaženo. Součástí plánů je i podrobnější rozpracování jednotlivých aktivit, jež by měly vést k naplnění výukových cílů. Tyto aktivity jsou různorodého charakteru, což má sloužit ke zvýšení efektivity výuky.

Plán výukové jednotky č. 1	
Téma:	Opakování základních informací o československém komunistickém režimu a uvedení do problematiky politických vězňů.
Výukové cíle:	Žák vyjmenuje důvody perzekuce politických vězňů v době komunistického režimu, odpoví na otázky k odbornému článku, spolupracuje ve dvojici a je ochoten odpovídat na otázky učitele.
Časová dotace:	Aktivita:
20 minut	A) Opakování základních informací o komunistickém režimu v Československu formou rozhovoru. Návrh otázek: <i>Popiš základní znaky československého komunistického režimu? Vlastními slovy charakterizuj stěžejní historické mezníky a události, především roky 1948, 1968 a 1989? Vysvětli následující pojmy: kolektivizace, industrializace, demonstrace, Charta 77, normalizace, Občanské fórum, reformní hnutí, disent, srpnová invaze, perestrojka a glasnost'. Jaký byl vztah představitelů komunistického režimu ke křesťanství a věřícím osobám?</i>
17 minut	B) Seznámení s problematikou československých politických vězňů. Prostudování úryvku z odborného článku a vypracování příslušných otázek. (viz Příloha č. 1).
8 minut	C) Kontrola otázek k odbornému článku.

Plán výukové jednotky č. 2	
Téma:	Politické procesy 50. let 20. století očima odborníků
Výukové cíle:	Žák charakterizuje politické procesy 50. let 20. století a je ochoten svými názory přispět do diskuze.
Časová dotace:	Aktivita:
20 minut	A) Videoprojekce vybraných pasáží besedního pořadu České televize: Historie.cz – Politické procesy v 50. letech (minuty: 0:50 - 7:44, 10:13 - 15:47; 22:54 - 24:50). ¹⁵⁸
20 minut	B) Diskuze: Návrh otázek: <i>V jakém období nastává nejrepresivnější vlna politických procesů? Co bylo pro tyto politické procesy typické? Z jakého důvodu tyto procesy vznikly? Jaký byl jejich účel? Z jakého důvodu byly tyto procesy namířeny proti vyznavačům křesťanství a dalších náboženství? Kolik osob bylo v procesech 50. let 20. století odsouzeno? Co jsou to soudní rehabilitace a v jakých letech k nim došlo? Jak se osud odsouzených promítl do života jeho rodinných příbuzných a přátel? K jakým dalším formám perzekucí v 50. letech 20. století docházelo? Charakterizuj tábory nucené práce? Podle jakého vzoru byly tyto procesy konstruovány? Proti jakým skupinám obyvatel režim zasahoval? Proč do ČSR přichází sovětsí poradci a co je jejich hlavním úkolem? Jaké vyšetřovací metody příslušníci StB používali? Charakterizuj tehdejší zinscenovaná soudní řízení?</i>
5 minut	C) Shrnutí základních poznatků o politických procesech 50. let 20. století s využitím informací z videa i následné diskuze.

Plán výukové jednotky č. 3	
Téma:	Proces s Miladou Horákovou a spol., 1. část

¹⁵⁸ *Politické procesy v 50. letech.* TV, ČT 2 21. listopadu 2011. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/211452801400037>>.

Výukové cíle:	Žák vyhledá základní informace o životě Milady Horákové, vlastními slovy zhodnotí poslední řeč odsouzené před vynesením rozsudku a je ochoten odpovídat na otázky učitele.
Časová dotace:	Aktivita:
25 minut	A) V počítačové učebně vyhledávání informací na internetu a doplňování stručného životopisu Milady Horákové (viz Příloha č. 2).
10 minut	B) Kontrola správného vyplnění životopisu.
10 minut	C) Audio nahrávka Českého rozhlasu Leonardo zachycující poslední řeč Milady Horákové (10. díl; minuty: 15:05 – 22:27). ¹⁵⁹ Zhodnocení této řeči a zdůraznění odvážných momentů.

Plán výukové jednotky č. 4	
Téma:	Proces s Miladou horákovou a spol., 2. část
Výukové cíle:	Žák kriticky zhodnotí informace vyskytující se v tehdejší komunistickém dobovém tisku, odpoví na otázky k novinovým článkům a spolupracuje ve dvojici.
Časová dotace:	Aktivita:
25 minut	A) Zopakování základních informací ze života Milady Horákové formou rozhovoru učitele s vyvolaným žákem. Videoprojekce vybraných pasáží dokumentárního pořadu České televize: Proces H – Dny D (minuty: 27:40 – 35:30, 40:30 – 49:15). ¹⁶⁰

¹⁵⁹ *Proces s Miladou Horákovou a spol.* Radio, ČRo Leonardo 31. května 2009. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/leonardo/proces/_zprava/proces-s-miladou-horakovou-a-spol--588512>.

¹⁶⁰ *Proces H*, 10. díl. TV, ČT 2 22. května 2010. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10153697395-proces-h/video/>>.

13 minut	B) Kritické zhodnocení propagandistických příspěvků v komunistickém Rudém právu. Seznámení s procesem s Rudolfem Slánským a spol. a vypracování příslušných otázek (viz Příloha č. 3).
7 minut	C) Kontrola správnosti vyplněných otázek. Shrnutí základní informací o procesu s Miladou Horákovou a o jeho propagandistické úloze v dobovém komunistickém tisku.

Plán výukové jednotky č. 5	
Téma:	Shrnutí nejdůležitějších poznatků o politických procesech 50. let 20. století
Výukové cíle:	Žák objasní důvody vzniku a existence československých politických procesů, charakterizuje proces s Miladou Horákovou a spol., kriticky zhodnotí úlohu komunistické propagandy, vyplní křížovku a ochotně odpovídá na otázky učitele.
Časová dotace:	Aktivita:
30 minut	A) Rozpoznání vybraných osobností komunistického režimu (viz Příloha č. 4) a následná kontrola správně vyplněného pracovního listu. Zopakování základních informací o politických procesech 50. let 20. století a o Miladě Horákové.
15 minut	B) Vyplnění křížovky a její následná kontrola.

V rámci poslední kapitoly je aplikováno téma Perzekuce politických vězňů v Československu v letech 1948 až 1989 do pedagogické praxe. Nejdříve bylo téma ukotveno do jednotlivých vzdělávacích oblastí, vzdělávacích oborů a průřezových témat. Poté byl vypracován návrh časově tematického plánu a návrhy plánů konkrétních výukových jednotek, jejichž cílem je podrobněji přiblížit průběh výuky o politických procesech 50. let 20. století. Domníváme se, že je toto téma nedílnou součástí moderní historie 20. století, a proto by na něj nemělo být zapomínáno.

5.4 Metodické poznámky

Navržené pracovní listy (viz Seznam příloh) jsou uchopeny tak, aby byly pro žáky poučné, splnitelné, ale i zábavné. Střídání různorodých aktivit v jednotlivých vyučovacích hodinách slouží ke zvýšení efektivity výuky. Žáci si tak v jednotlivých výukových jednotkách osvojují nejen nové vědomosti a dovednosti, ale rozvíjí si také své postoje a hodnoty. Řešením jednotlivých pracovních listů si žáci zdokonalují své komunikační schopnosti i schopnost kritického úsudku. Po absolvování všech výukových jednotek by žáci měli dokázat porovnat způsob života lidí v nedemokratických společnostech a v demokraciích, zhodnotit dopady komunistického režimu v Československu na současnou společnost a objasnit, v čem spočívá nebezpečí ideologií. Žáci by rovněž měli uvážlivě vystupovat proti porušování lidských práv a rozpoznat postoje a názory ohrožující lidskou důstojnost.

Uvedený způsob pedagogické aplikace není jediný možný způsob využití zpracovaného tématu v pedagogické praxi. I přes to, že jsme téma zařadili do čtvrtého ročníku gymnázia, lze ho s drobnými úpravami a zjednodušením použít i na druhém stupni základní školy a v příslušných ročnících nižšího stupně gymnázia.

Velmi důležitá je tedy i úloha pedagoga, který by měl být schopný problematiku perzekuce československých politických vězňů náležitě uvést a seznámit žáky s nepostradatelnými vstupními informacemi, které by jim umožnily lépe se vžít do probíraného tématu. Připravené přílohy slouží jako podstatný materiál k výuce, a proto by se s nimi měl učitel před jejím zahájením podrobně seznámit. Předpokladem k efektivnímu vyučovacímu procesu je samozřejmě znalost správného postupu při práci s přílohami a jejich didaktické zvládnutí. Vzhledem k dějinné epoše, k níž politické procesy 50. let 20. století řadíme, je rovněž nezbytné pro výuku navodit vhodnou atmosféru.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo analyzovat změny přístupu k politickým vězňům v Československu v období komunistického režimu. Součástí práce byla charakteristika vývoje československého politického systému a historických událostí v období od převzetí moci v únoru 1948 do pádu režimu v roce 1989. Pozornost byla zaměřena na komparaci perzekuce politických vězňů v jednotlivých obdobích komunistického režimu i na příslušnou legislativu, jež se stala podmínkou k realizaci politických procesů. Lze konstatovat, že v rámci daného rozsahu práce se cíl podařilo naplnit.

Z hlediska struktury je diplomová práce rozčleněna do pěti kapitol.

První kapitola se věnuje teoretickému vymezení československého politického systému. Kapitola nastiňuje také charakteristiku nejvýznamnějších dějinných událostí, jež se podílely na vzniku, existenci i pádu komunistického režimu.

Druhá kapitola pojednává o legislativě a nejdůležitějších zákonech, které se staly právním základem k realizaci vykonstruovaných politických procesů v padesátých i následujících letech 20. století.

Třetí kapitola popisuje a srovnává měnící se vztah představitelů komunistické moci k politickým vězňům. Je zde zmínka o vybraných politických procesech i o následných soudních rehabilitacích a prezidentských amnestiích, na jejichž základě byla velká část odsouzených propuštěna na svobodu.

Informace o perzekuci členů opozice včetně velmi důležité role disidenta Václava Havla jsou obsaženy ve čtvrté kapitole. Pozornost je zaměřena na zhodnocení celkové politické situace před pádem režimu, na němž se významně podílelo Občanské fórum. Součástí kapitoly je stručný přehled nejdůležitějších organizací České republiky, jež se věnují zkoumání komunistického režimu i perzekuce politických vězňů.

Pátá kapitola je zaměřena na pedagogickou aplikaci daného tématu do výuky. Pozornost je věnována začlenění tématu Perzekuce politických vězňů v Československu v letech 1945 až 1989 do vzdělávacích oblastí a vzdělávacích oborů jak v základním, tak i v gymnaziálním vzdělávání.

Avšak všechny aspekty daného tématu nebylo možno podrobně uchopit. Vzhledem k obsáhlosti tématu existují další otázky, která se nabízí k širšímu teoretickému i didaktickému zpracování.

SEZNAM ZKRATEK

ČSR – Československá republika

ČSSR – Československá socialistická republika

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

K 231 – Klub 231, Sdružení bývalých politických vězňů

KAN – Klub angažovaných nestraníků

KPV ČR – Konfederace politických vězňů České republiky

KSČ – Komunistická strana Československa

KSS – Komunistická strana Slovenska

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

NF – Národní fronta

OF – Občanské fórum

PT – Průřezové téma

RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci

RVP GV – Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

SČS – Svaz československých spisovatelů

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

SÚC – Státní úřad pro věci církevní

TNP – Tábory nucené práce

ÚSD AV ČR – Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky

ÚSTR – Ústav pro studium totalitních režimů

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

PRAMENY A LITERATURA

AGNEW, Hugh LeCain. *Češi a země Koruny české*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008. s. 549. ISBN 978-80-200_1626-3.

BALÍK, Stanislav a kol. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 180. ISBN 80-210-3307-X.

BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 1005. ISBN 978-80-210-4844-7.

BORÁK, Mečislav; JANÁK, Dušan. *Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. s. 285. ISBN 80-902075-4-5.

BUDIL, Ivo T.; ZÍKOVÁ, Tereza. *Totalitarismus 2: Zkušenost Střední a Východní Evropy*. 1. vyd. Praha: Dryada, 2006. s. 147. ISBN 80-87025-03-2.

CÍSAŘOVÁ, Blanka; PREČAN, Vilém. *Charta 77: Dokumenty 1977 – 1989*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. s. 595. ISBN 978-80-7285-085-3.

CUHRA, Jaroslav a kol. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. s. 360. ISBN 80-7185-794-7.

DRTINA, Prokop. *Československo můj osud: Svazek II, kniha 2*. Kanada: Sixty-Eight Publishers, 1982. s. 714. ISBN 0-88781-111-6.

FORMÁČKOVÁ, Marie. *Václav Havel: Život jako absurdní drama*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2012. s. 160. ISBN 978-80-249-1812-9.

GERLOCH, Aleš a kol. *Ústavní systém České republiky*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Prospektrum, 1999. s. 519. ISBN 80-7175-077-8.

HARNA, Josef a kol. *České a československé dějiny III. Dokumenty a materiály*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1992. s. 232. ISBN 80-85298-69-4.

HARNA, Josef; FIŠER, Rudolf. *Dějiny českých zemí II. od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1998. s. 280. ISBN 80-7168-521-6.

HOPPE, Jiří. *Opozice '68. Sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2009. s. 392. ISBN 978-80-7260-216-2.

HORÁKOVÁ, Milada. *Dopisy Milady Horákové*. Praha: Lidové noviny, 1990. s. 79. ISBN 80-7106-013-5.

HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě: Díl I.: Revoluce či co?* 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 1999. s. 167. ISBN 80-7207-299-4.

KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2009. s. 280. ISBN 978-80-7432-012-5.

KALOUS, Jan. *Instruktažní skupina StB v lednu a únoru 1950: Zákulisí případu Číhošť*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2001. s. 133. ISBN 80-902885-4-5.

KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948-1960*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012. s. 907. ISBN 978-80-200-2074-1.

KAPLAN, Karel. *Největší politický proces „M. Horáková a spol.“*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 1996. s. 350. ISBN 80-85765-58-6.

KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1997. s. 560. ISBN 80-85765-73-X.

KAPLAN, Karel. *Sovětské poradce v Československu 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. s. 146. ISBN 80-85270-26-9.

KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. 1. vyd. (uprav. a rozšíř.). Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1993. S. 440. ISBN 80-85270-22-6.

KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 304. ISBN 80-204-0269-1.

KAPLAN, Karel; PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 253. ISBN 80-85947-75-7.

KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinnosti: Česká politika 1989-1997*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010. s. 377. ISBN 978-80-87029-98-5.

KOUDELKA, František. *Státní bezpečnost 1954-1968: Základní údaje*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. s. 217. ISBN 80-85270-27-7.

KRÁKORA, Pavel. *Pražské jaro 1968. Pokus o obnovu občanské společnosti*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2008. s. 280. ISBN 978-80-87027-78-3.

KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel: životopis*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1991. S. 175. ISBN 80-7108-024-1.

MACHOVEC, Martin. *„Hnědá kniha“ o procesech s českým undergroundem*. 1. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 515. ISBN 978-80-87211-74-8.

MALÝ, Karel; SOUKUP, Ladislav. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 914. ISBN 80-246-0863-4.

MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus*. 1. vyd. Praha: Argo, 2009. s. 273. ISBN 78-80-257-0150-5.

PERNES, Jiří a kol. *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*. Brno: Prius, 2005. s. 391. ISBN 80-7285-053-9.

RADOSTA, Petr. *Protikomunistický odboj: historický nástin*. 1. vyd. Praha: EGEM, 1993. s. 156. ISBN 80-85395-25-8.

RICHTER, Karel; BENČÍK, Antonín. *Kdo byl generál Píka: Portrét čs. vojáka a diplomata*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1997. s. 320. ISBN 80-85765-81-0.

SLANINA, Josef; VALIŠ, Zdeněk. *Generál Karel Kutlvašr*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1993. s. 160. ISBN 80-206-0331-X.

STRÖBINGER, Rudolf. *Vražda generálního tajemníka*. 1. vyd. Brno: Petrov, 1991. s. 112. ISBN 80-85247-26-7.

SUK, Jiří. *Občanské fórum: Listopad – prosinec 1989. 1. Díl – události*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1997. S. 240. ISBN 80-7239-000-7.

VAŠKO, Václav. *Neumlčená I.: Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1990. s. 272. ISBN 80-7113-000-1.

VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. 2. vyd. Praha: Epoque, 2003. s. 495. ISBN 80-86328-26-0.

VODIČKA, Karel; CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 374. ISBN 978-80-7367-337-6.

VOREL, Jaroslav a kol. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech: Díl I*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003. S. 415. ISBN 80-86621-03-0.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

Co je Paměť národa. pametnaroda.cz [online]. [cit. 9. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.pametnaroda.cz/page/index/title/what-is-memory-of-nations>>.

Klíčové kompetence. [online]. Národní ústav odborného vzdělávání [citováno 3. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.nuov.cz/kurikulum/klicove-kompetence-1>>.

OWENS, Laura. Milada Horáková: A mountain that Refused to Move. *The New Presence* [online]. 2006. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=29082500-7ff0-4624-9e4a-ff55116de861%40sessionmgr112&hid=125>>.

Politické procesy v 50. letech. TV, ČT 2 21. listopadu 2011. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/211452801400037>>.

Proces H, 10. díl. TV, ČT 2 22. května 2010. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10153697395-proces-h/video/>>.

Proces s Miladou Horákovou a spol. Radio, ČRo Leonardo 31. května 2009. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/leonardo/proces/_zprava/proces-s-miladou-horakovou-a-spol--588512>.

První krok Václava Havla v úřadu – rozsáhlá amnestie. *ČT 24* [online] 1. 1. 2010. [cit. 6. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/76696-prvni-krok-vaclava-havla-v-uradu-rozsahla-amnestie/>>.

TŮMA, Oldřich. *O ústavu.* [online]. usd.cas.cz [cit. 9. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.usd.cas.cz/cs/historie-ustavu-pro-soudobe-dejiny>>.

Více o projektu. politictivezni.cz [online]. [cit. 9. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.politictivezni.cz/vice-o-projektu.html>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Odborný článek

Příloha č. 2: Milada Horáková

Příloha č. 3: Novinové články

Příloha č. 4: Osobnosti

Příloha č. 5: Křížovka

Po přečtení odborného článku odpověz na následující otázky

Ústav pro studium totalitních režimů

Dokumentace popravených z politických důvodů 1948–1989

Ze širokého repertoáru perzekučních metod, které totalitní režimy používají k dobytí a udržení moci, jsou popravy politických odpůrců bezesporu jednou z nejhorších a nejděsivějších forem teroru. V komunistickém Československu se k nim přistoupilo záhy po únorových událostech s cílem upevnit pozice komunistické strany, a to jednak přímou likvidací odpůrců nového režimu (skutečných i těch potenciálních), jednak vytvořením atmosféry strachu a nejistoty, která je nutnou podmínkou dlouhodobého přežití každé diktatury. Není náhodou, že největší množství rozsudků smrti po únoru 1948 bylo vyneseno a vykonáno za prezidentské éry Klementa Gottwalda, právě v době konstituování komunistické totalitní moci, a že v letech následujících počet takto odsouzených klesal.

Komunistická moc využívala k přípravě soudních procesů i při jejich realizaci celou řadu postupů, které svou svévolí a brutalitou neměly v našem prostoru, vynecháme-li léta protektorátu, obdoby. Zpočátku se přitom komunistická justice formálně opírala o zákony, jež byly v platnosti od dob první československé republiky, jako byl např. zákon číslo 50/1923 Sb. na ochranu republiky, jehož aplikace byla ovšem zcela podřízena novým poměrům. Později pak vstoupily v platnost zákony nové, jako byl např. zákon číslo 231/48 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky a trestní zákon číslo 86/1950 Sb., které byly již zcela šité na míru dobovým reáliím.

Naskýtá se otázka, ke kolika politicky motivovaným popravám v Československu v letech 1948–1989 vlastně došlo. Zde je nutné upozornit, že seznam obětí není prozatím konečný, byť se již zřejmě nebude nijak dramaticky měnit. Navíc je jeho výsledná podoba poznamenána i metodikou výběru. V některých případech je totiž poněkud obtížné oddělovat trestné činy kriminální a politické povahy, etický problém pak nastává se zařazením popravených komunistických funkcionářů, kteří – ač se nakonec sami stali obětí teroru – byli jeho aktivními spoluvůdci a nesou za smrt mnoha zavražděných přímou odpovědnost. Není tedy překvapující, že se objevují různé údaje týkající se počtu popravených z politických důvodů. Rozsudky udávají nejčastěji trestný čin velezrady, vojenské zrahy, špionáže, sabotáže, vyzvědačství, návodu k vraždě, pokusu o vraždu atd...¹⁶¹

OTÁZKY K ODBORNÉMU ČLÁNKU

1. Z jakého důvodu byli političtí odpůrci komunistického režimu perzekvováni?

.....

2. Které stěžejní zákony perzekuci politických vězňů zajišťovaly?

.....

3. Jaký je počet politických vězňů, kteří byli v letech 1948 až 1989 popraveni?

.....

4. Vypiš nejčastější trestné činy, k nimž byli političtí vězni v rozsudcích odsouzeni?

.....

5. Odhadni, proč byli mezi popravenými i samotní členové KSČ?

.....

6. Uveď rozdíly mezi současnými vyšetřovacími metodami a těmi, jež byly užívány v době komunistického režimu?

.....

7. Jméno československého prezidenta, za jehož vlády došlo k největšímu počtu vynesených trestů smrti?

.....

¹⁶¹ MALLOTA, Petr. Dokumentace popravených z politických důvodů 1948-1989. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>>.

Na internetu vyhledej chybějící informace a vhodně je doplň do textu**JUDr. MILADA HORÁKOVÁ**

Milada Horáková se narodila dne v Vystudovala na Karlově Univerzitě a stala se členkou a politické strany Během druhé světové války byla kvůli aktivitě v odbojové organizaci spolu se svým manželem zatčena. Po atentátu na zastupujícího říšského protektora si svůj trest odpykávala v Po osvobození se vrátila do Prahy, kde se podílela na vzniku časopisu pro ženy s názvem Během svého života byla silně ovlivněna myšlenkami a Edvarda Beneše.

Po nástupu komunismu v roce spolu s dalšími bývalými poslanci založila neformální skupinu okolo Československé strany národně sociální, která udržovala kontakty s politiky. Kvůli členství ve odboji byla dne zatčena. V následujících dnech se stala ústřední postavou v největším a nejvýznamnějším politickém monstrprocesu v komunistickém Československu, na jehož přípravě se velmi významně podíleli

Proces s „vedením“ probíhal od do Během soudního řízení bylo obžalováno celkem osob. Osmý den procesu byla Milada Horáková spolu s dalšími třemi obviněnými odsouzena k Zbývajících osob dostalo tresty od dvaceti let odnětí svobody až po vězení. Milada Horáková jako hlavní postava tohoto procesu byla obviněna ze zločinu a podle zákona na ochranu číslo Poprava byla vykonána ráno 27. června 1950 na dvoře věznice.

V roce Nejvyšší soud tento nezákonný rozsudek, avšak k plné rehabilitaci oběti justiční vraždy došlo až v roce Dva roky po pádu komunistického režimu v roce 1991 udělil československý prezident Miladě Horákové in memoriam I. třídy. Od roku 2004 je 27. červen, den popravy Milady Horákové, považován za významný

Proces s „vedením záškodnického spiknutí“ (M. Horáková a spol.)

Úryvky z novinových článků publikovaných v tehdejší dobovém tisku – Rudém právu.

ÚRYVEK Č. 1¹⁶²

Rudé právo, 8. června 1950, strana 1

Hněv pracujících stíhá zrádce

„Hněv a opovrzení pracujícího lidu provází tyto špiony a zrádce. Brzy bude již vynesena rozsudek soudu.

V nepřehledném počtu schůzí žádají pracující, aby zrádcům byl vyměřen přísný a spravedlivý trest. Vyslovují zároveň svůj dík bezpečnostním orgánům za to, že tuto nebezpečnou bandu zločinců dopadly a zneškodnily a uvědomují si nutnost, ještě více zvýšit vlastní bdělost a ostražitost.“

ÚRYVEK Č. 2¹⁶³

Rudé právo, 9. června 1950, strana 3

Rozsudek státního soudu dopadl plnou vahou na odpornou banku velezrádců a špiónů

Ve čtvrtek 8. června 1950 skončilo přelíčení v procesu s vedením záškodnického spiknutí proti republice a jejímu lidu. Jménem republiky vynesl předseda senátu dr. Trudák rozsudek, jímž se obžalovaní uznávají vinnými v plném rozsahu obžaloby. Podle slov předsedy senátu a státního prokurátora byli všichni obžalovaní agenti imperialistických osnovatelů války u nás a vyvíjeli vlastizrádnou a vyzvědačskou činnost, čímž přímo ohrožovali nezávislost naší republiky. V závěrečné řeči členové senátu odsouzené označili za kapitalistické kořistníky, nepřátele pracujícího lidu, bandu zrádců, sabotéry, teroristy a zástupce buržoasie, kteří se stali špionážní, záškodnickou a pučistickou základnou nejdravějšího amerického imperialismu, paktovali se s nepřáteli a snažili se o zničení lidově demokratického zřízení a zbavení lidu všech jeho svobod a revolučních vymožeností. Obžalovaní na Západ odesílali pomlouvačné zprávy a připravovali zradu v protilidových a protinárodních plánech, v nichž se snažili o postupnou restauraci kapitalismu a izolaci Československé republiky od SSSR.

ÚRYVEK Č. 3¹⁶⁴

Rudé právo, 9. června 1950, strana 5

Rozsudek státního soudu

„Jménem republiky státní soud v Praze uznal po hlavním přelíčení, provedeném ve dnech 31. května až 8. června 1950, takto právem:

Obžalovaní: dr. Milada Horáková, dr. Josef Nestával, dr. Jiří Hejda, Františka Zeminová, František Přeučil, Jan Buchal, Antonie Kleinerová, dr. Oldřich Pecl, Závěš Kalandra, dr. Zdeněk Peška, Vojtěch Dundr, dr. Bedřich Hostička a dr. Jiří Křížek, všichni toho času ve vazbě státního soudu,

jsou vinni,

že v době od jara roku 1948 až do svého zatčení v Praze a na jiných místech na území republiky i mimo ně:

1. spolčili se jednak navzájem, jednak i s dalšími osobami k pokusu o zničení a rozvrácení samostatnosti republiky a jejího lidově demokratického zřízení a hospodářské soustavy republiky, zaručených ústavou, a vešli s cizí mocí a s cizími činiteli ve styk jednak přímý, jednak nepřímý;

2. všichni vyzvídali a vyzrazovali přímo i nepřímo cizí moci státní tajemství a k tomuto činu se jednak navzájem, jednak s jinými spolčili;

tím spáchali:

1. všichni zločin velezrady podle § 1, odst. 2 zákona č. 231/1948 Sb.,

2. všichni zločin vyzvědačství podle § 5, odst. 1 téhož zákona a odsuzují se za to: Horáková, Buchal, Pecl a Kalandra k trestu smrti, Nestával, Hejda, Přeučil a Kleinerová na doživotí, Hostička k těžkému žaláři na dobu 28 let, Peška k těžkému žaláři na dobu 25 let, Křížek k těžkému žaláři na dobu 22 let, Zeminová k těžkému žaláři na dobu 20 let a Dundr k těžkému žaláři na dobu 15 let.

Všichni obžalovaní jsou povinni nahradit rukou společnou a nerozdílnou náklady trestního řízení, každý pak zvláště náklady výkonu svého trestu. U všech obžalovaných se vyslovuje konfiskace celého jmění. U všech obžalovaných se vyslovuje ztráta čestných práv občanských, při čemž doba způsobilosti k nabytí těchto práv se určuje na dobu 10 let.“

¹⁶² Hněv pracujících stíhá zrádce. *Rudé právo* [online]. 1950, roč. 30, č. 135, s. 1. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1950/6/8/1.png>>.

¹⁶³ Rozsudek státního soudu dopadl plnou vahou na odpornou banku velezrádců a špiónů. *Rudé právo* [online]. 1950, roč. 30, č. 136, s. 3. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1950/6/9/3.png>>.

¹⁶⁴ Rozsudek státního soudu. *Rudé právo* [online]. 1950, roč. 30, č. 136, s. 5. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1950/6/9/5.png>>.

Proces s „protistátním spikleneckým centrem“ (Slánský a spol.)

Úryvky z novinových článků publikovaných v tehdejším dobovém tisku – Rudém právu.

ÚRYVEK Č. 1¹⁶⁵

Rudé právo, 2. prosince 1952, strana 1

Všechno mírumilovné lidstvo souhlasí s tvrdým trestem nad vlastizrádcí

Lid zemí tábora míru, lid velkého Sovětského svazu, Číny a všech lidově demokratických států, jakož i všichni pokrokový lid světa sledoval průběh pražského procesu pln hněvu a hlubokého rozhořčení nad hanebnými zločiny kosmopolitních vyvrhelů, spolčených s americko-britskými imperialisty proti věci socialismu, demokracie a míru. Se zadostiučiněním přijal zprávy o spravedlivém rozsudku. Rázně zneškodnění imperialistické agentury špiónů a vrahů v naší vlasti plně schvalují všechny mírumilovné národy, všichni čestní a poctiví lidé na světě. Všechny lidově demokratický tisk tlumočí hlas svých národů, že přísný rozsudek nad spřezenci Rudolfa Slánského se setkává s plným uznáním a vřelou podporou milionů pracujících, že je velkým vítězstvím československého lidu, jeho rodné komunistické strany a soudruha Gottwalda, které výrazně upevňuje lidově demokratické zřízení v naší vlasti a pomůže zajistit nebývalé úspěchy ve výstavbě socialismu.

ÚRYVEK Č. 2¹⁶⁶

Rudé právo, 4. prosince 1952, strana 1

Rozsudek nad vedením protistátního spikleneckého centra vykonán

Úřední zpráva ministerstva spravedlnosti: V trestné věci proti vedení protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským a společníky ... Rozsudek Státního soudu ze dne 27. listopadu 1952 nad vedením protistátního spikleneckého centra, jimž byli Rudolf Slánský, Bedřich Geminder, Ludvík Frejka, Josef Frank, Vladimír Clementis, Bedřich Reicin, Karel Šváb, Rudolf Margolius, Otto Fischl, Otto Šling a André Simone odsouzeni k trestu smrti, nabytí moci práva. Rozsudek nad odsouzenými byl dne 3. prosince 1952 vykonán.

ÚRYVEK Č. 3¹⁶⁷

Rudé právo, 1. prosince 1952, strana 1

Zúčtování se zrádci ještě více stmelilo náš lid v boji za socialismus

Resoluce, v nichž náš pracující lid vyslovuje svůj jednomyslný souhlas s rozsudkem nad bandou Slánského, vyjadřují tu krásnou skutečnost, že tvrdé zúčtování se záškodníky ještě více stmelilo náš lid v bojovém šiku pod rozvinutými zástavami strany, pod vedením milovaného soudruha Gottwalda. A neochvějná vůle našich pracujících uchránit a ještě rychleji jít k cíli za svatou věcí socialismu tryská ze všech míst naší vlasti novými pracovními vítězstvími a dalšími závazky.

PRÁCE S TEXTEM

V úryvcích z novinových článků vyhledejte odpovědi na následující otázky?

1. Z jakých konkrétních zločinů a na základě jakého zákona byli odsouzení obvinění?
.....
2. Jakým způsobem na rozsudky reagovali občané ČSR? Odhadni, proč tomu tak bylo?
.....
3. Za pomoci Slovníku cizích slov objasni následující pojmy: kapitalismus, imperialismus, socialismus?
.....
4. Myslíš si, že se v tisku objevovaly i články, v nichž se psalo o nespravedlivém rozsudku? Svou odpověď zdůvodni.
.....
5. Jaké pocity v tobě tyto novinové články vyvolávají?
.....

¹⁶⁵ Všechno mírumilovné lidstvo souhlasí s tvrdým trestem nad vlastizrádcí. *Rudé právo* [online]. 1952, roč. 33, č. 322, s. 1. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1952/12/2/1.png>>.

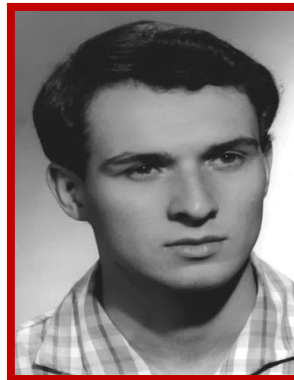
¹⁶⁶ Rozsudek nad vedením protistátního spikleneckého centra vykonán. *Rudé právo* [online]. 1952, roč. 33, č. 324, s. 1. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1952/12/4/1.png>>.

¹⁶⁷ Zúčtování se zrádci ještě více stmelilo náš lid v boji za socialismus. *Rudé právo* [online]. 1952, roč. 33, č. 321, s. 1. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1952/12/1/1.png>>.

Doplň k příslušnému obrázku jméno a stručnou charakteristiku osobyObrázek č. 1 ¹⁶⁸

Jméno:
.....

Charakteristika:
.....
.....
.....
.....
.....

Obrázek č. 2 ¹⁶⁹

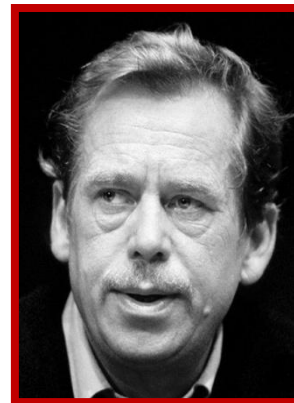
Jméno:
.....

Charakteristika:
.....
.....
.....
.....
.....

Obrázek č. 3 ¹⁷⁰

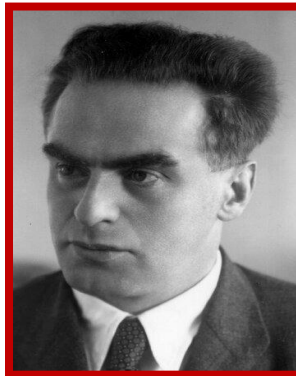
Jméno:
.....

Charakteristika:
.....
.....
.....
.....
.....

Obrázek č. 4 ¹⁷¹

Jméno:
.....

Charakteristika:
.....
.....
.....
.....
.....

Obrázek č. 5 ¹⁷²

Jméno:
.....

Charakteristika:
.....
.....
.....
.....
.....

Obrázek č. 6 ¹⁷³

Jméno:
.....

Charakteristika:
.....
.....
.....
.....
.....

K vyplnění použij následující slova:

Milada Horáková. Student FF UK, na protest proti okupaci ČSR se v roce 1969 upálil. Gustáv Husák. Klement Gottwald. Bývalý disident, signatář Charty 77 a zakládající člen Občanského fóra. Rudolf Slánský. Komunistický prezident plnící příkazy SSSR, odpovědný za procesy 50. let. Václav Havel. Oběť vykonstruovaného monstrprocesu 50. let, popravena oběšením r. 1950. Tajemník ÚV KSČ, přítel Gottwalda, popraven oběšením r. 1952. Jan Palach

¹⁶⁸ Milada Horáková. [online]. kampocesku.cz [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.kampocesku.cz/clanek/6763/milada-horakova>>.

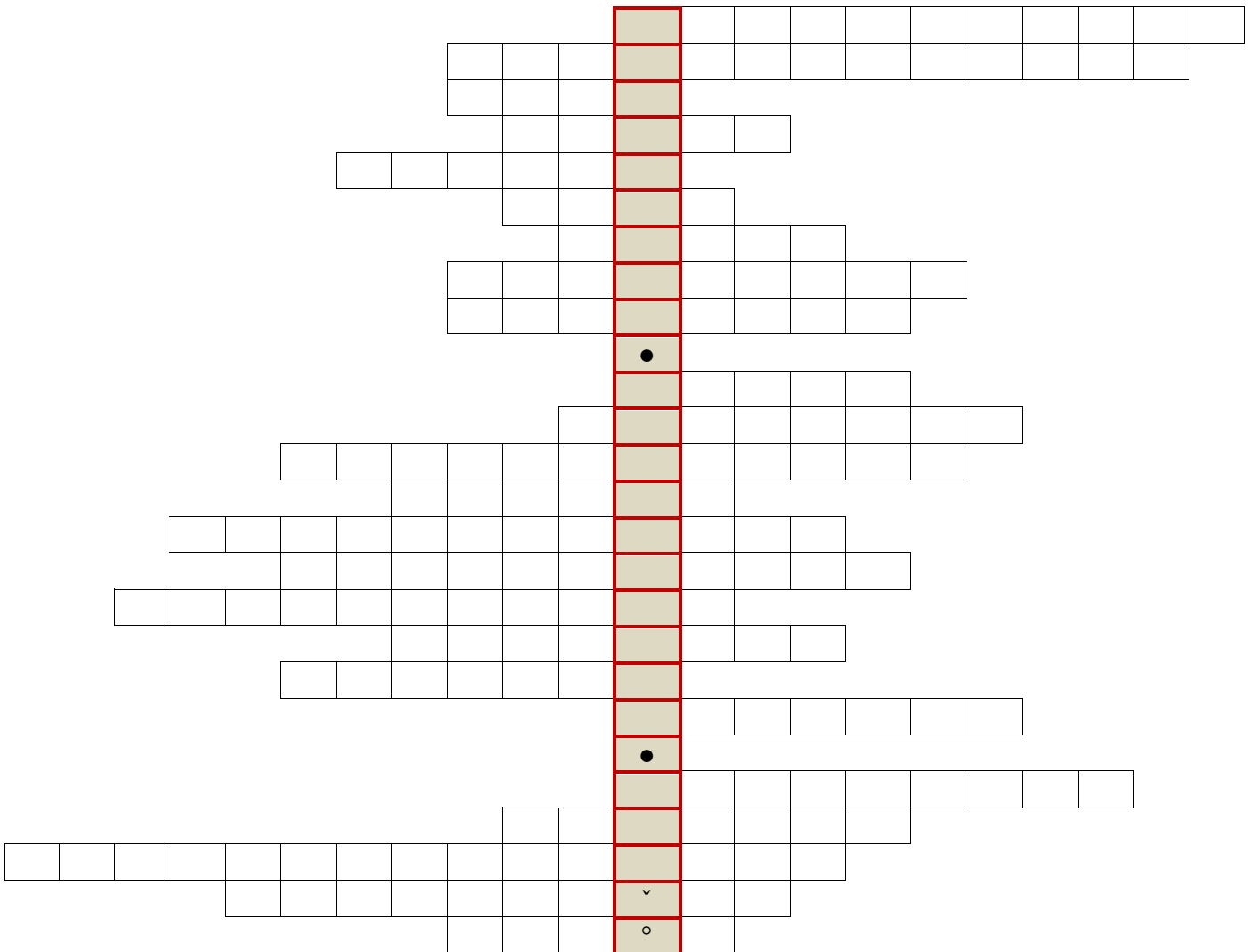
¹⁶⁹ Jan Palach. [online]. obrazocky.blogspot.cz [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://obrazocky.blogspot.cz/2014/01/jan.html>>

¹⁷⁰ Klement Gottwald. [online]. shelf3d.com [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://shelf3d.com/CzgS-nlPRbE#KlementGottwald> - Projev na sjezdu SČSP 22. 2. 1948>.

¹⁷¹ Václav Havel. [online]. lidovky.cz [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.lidovky.cz/foto.aspx?r=ln_domov&foto1=A NI4005c0_hal.JPG>.

¹⁷² Rudolf Slánský. [online]. ceskatelevize.cz [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7127-tvare-ceskeho-stoleti/>>.

¹⁷³ Gustáv Husák. [online]. cs.wikipedia.org [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gust%C3%A1v_Hus%C3%A1k#mediaviewer/Soubor:Gust%C3%A1v_Hus%C3%A1k_-_o%C5%99%C3%ADznuto.JPG>.

Vyplň křížovku

1. Reforma Gorbačova sloužící k restrukturalizaci sovětské ekonomiky.
2. Násilné združstevňování a zařazování soukromých zemědělců do JZD.
3. Měsíc, v němž v roce 1948 převzali komunisté moc ve státě.
4. Název sítě obchodů, v nichž bylo v ČSR během komunismu k dostání zahraniční zboží.
5. Odstoupení skupiny osob z výkonu funkce či úřadu.
6. Příjmení divizního vojenského generála, který se stal obětí komunistického teroru.
7. Příjmení československého prezidenta období normalizace.
8. Předem připravené a předstírané jednání užívané během soudního procesu.
9. Označení revoluce, jež odstartovala pád komunistického režimu.
10. Příjmení studenta, který se jako první na protest proti okupaci ČSR vojsky Varšavské smlouvy upálil.
11. Příjmení československého prezidenta, který zemřel roku 1953.
12. Antonymum ke slovu socialismus.
13. Příjmení diktátora Sovětského svazu, který byl v roce 1956 obviněn ze zločinů a teroru.
14. Navrácení občanské cti a trestní bezúhonnosti pomocí zahlazení odsouzení.
15. Období po Pražském jaru charakterizované postupným návratem k reálnému socialismu.
16. Shromáždění lidí na veřejném prostranství za účelem předvedení společného názoru.
17. Příjmení ženy obviněné ve vykonstruovaném procesu k trestu smrti.
18. Příjmení nejvýznamnějšího komunistického funkcionáře, který se stal obětí zinscenovaného procesu.
19. Neformální československá občanská iniciativa kritizující nedodržování lidských a občanských práv.
20. Zločin spočívající v jednání proti státu.
21. Způsob popravy na šibenici.
22. Zprůmyslňování společnosti.
23. Rozšiřování informací za účelem vyvolání a zesílení určitých postojů nebo jednání.
24. Spontánní platforma občanských nezávislých aktivit s názvem Občanské

ZDROJE POUŽITÉ V PŘÍLOHÁCH

Gustáv Husák. [online]. cs.wikipedia.org [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gust%C3%A1v_Hus%C3%A1k#mediaviewer/Soubor:Gust%C3%A1v_Hus%C3%A1k_-_o%C5%99%C3%ADznuto.JPG>.

Hněv pracujících stíhá zrádce. *Rudé právo* [online]. 8. 6. 1905. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1950/6/8/1.png>>.

Jan Palach. [online]. obrazocky.blogspot.cz [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://obrazocky.blogspot.cz/2014/01/jan.html>>.

Klement Gottwald. [online]. shelf3d.com [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <[http://shelf3d.com/CzgS-nlPRbE#Klement Gottwald - Projev na sjezdu SČSP 22. 2. 1948](http://shelf3d.com/CzgS-nlPRbE#Klement%20Gottwald%20-%20Projev%20na%20sjezdu%20S%C4%8CS%2022.%202.%201948)>.

MALLOTA, Petr. Dokumentace popravených z politických důvod 1948-1989. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>>.

Milada Horáková. [online]. kamposesku.cz [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.kamposesku.cz/clanek/6763/milada-horakova>>.

Rozsudek nad vedením protistátního spikleneckého centra vykonán. *Rudé právo* [online]. 4. 12. 1952. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1952/12/4>>.

Rozsudek státního soudu. *Rudé právo* [online]. 9. 6. 1950. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1950/6/9/5.png>>.

Rozsudek státního soudu dopadl plnou vahou na odpornou banku velezrádců a špionů. *Rudé právo* [online]. 9. 6. 1950. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1950/6/9/3.png>>.

Rudolf Slánský. [online]. ceskatelevize.cz [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7127-tvare-ceskeho-stoleti/>>.

Václav Havel. [online]. lidovky.cz [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.lidovky.cz/foto.aspx?r=ln_domov&foto1=ANI4005c0_hal.JPG>.

Všechno mírumilovné lidstvo souhlasí s tvrdým trestem nad vlastizrádci. *Rudé právo* [online]. 2. 12. 1952. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1952/12/2/1.png>>.

Zúčtování se zrádci ještě více stmelilo náš lid v boji za socialismus. *Rudé právo* [online]. 1. 12. 1952. [cit. 29. 04. 2014]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1952/12/1/1.png>>.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Michaela Riedelová
Katedra:	Katedra společenských věd, PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	Mgr. David Hampl, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Perzekuce politických vězňů v Československu v letech 1948 až 1989
Název v angličtině:	Persecution of political opponents in Czechoslovakia from 1948 to 1989
Anotace práce:	Práce se zabývá perzekucí politických vězňů v Československu v období komunistického režimu. Specifikuje československý politický systém, příslušnou legislativu, historický vývoj a politické procesy v letech 1948 až 1989. Soustředí se na komparaci a analýzu měnícího se přístupu k politickým vězňům v jednotlivých obdobích režimu. Navrhuje možnosti pedagogického využití tématu.
Klíčová slova:	komunistický režim, politický vězeň, Československá republika, perzekuce, politický proces
Anotace v angličtině:	The thesis deals with persecution of political convicts in Czechoslovakia during the period of communistic regime. The thesis focuses on the Czechoslovakian political system, its legislation, historical development and political trials between the years 1948 – 1989. It concentrates on comparison and analysis of changing approach towards the convicts in particular periods of communistic regime. The last chapter deals with pedagogic application of this thesis.
Klíčová slova v angličtině:	communistic regime, political convict, Czechoslovakian republic, persecution, political trial
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Odborný článek Příloha č. 2: Milada Horáková Příloha č. 3: Novinové články Příloha č. 4: Osobnosti Příloha č. 5: Křížovka
Rozsah práce:	72 stran
Jazyk práce:	Český jazyk